

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Jana Krušinská

Vztah práva a morálky v právnických filmech

**Vybrané české a československé právníké filmy ve stínu historie
naší země od 50. let 20. století po současnost**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Mgr. Michal Urban, Ph.D.

Katedra politologie a sociologie

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 30. 6. 2021

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 112.809 znaků včetně mezer.

V Šumperku dne 30. června 2021

Jana Krušinská

Děkuji mým rodičům a celé rodině za to, že mě během studia podporovali, a také mému příteli za oporu a velkou dávku trpělivosti při psaní této diplomové práce.

OBSAH

ÚVOD	6
Struktura diplomové práce	7
Metodika výběru právnických filmů pro závěrečnou analýzu	8
Právníké filmy vybrané pro závěrečnou analýzu	9
1 O PRÁVNICKÝCH FILMECH	11
1.1 Pojem „právníký film“	11
1.2 Význam právníkých filmů	13
2 O PRÁVU A MORÁLCE	16
2.1 Pojmy „právo“ a „morálka“	16
2.2 Ke vztahu práva a morálky	17
3 O PRÁVNÍCÍCH A MORÁLCE	19
3.1 Pravidla profesní právníké etiky	19
3.2 (Ne)morální právníci a jejich filmový obraz	21
4 ANALÝZA VYBRANÝCH PRÁVNICKÝCH FILMŮ V KONTEXTU HISTORICKÝCH UDÁLOSTÍ NAŠÍ ZEMĚ	24
4.1 50. léta 20. století a film Tři přání	24
4.1.1 Stručný děj	24
4.1.2 Analýza	24
4.2 60. léta 20. století a film Kladivo na čarodějnice	28
4.2.1 Stručný děj	28
4.2.2 Analýza	29
4.3 70. a 80. léta 20. století a film Causa králík	33
4.3.1 Stručný děj	33
4.3.2 Analýza	33
4.4 Od 90. let 20. století po současnost a seriál Život a doba soudce A. K.	37
4.4.1 Stručný děj	37
4.4.2 Analýza	37
ZÁVĚR	41
Seznam použitých zkratk	45
Seznam použitých zdrojů	46
I. Seznam použité literatury	46
Monografie	46
Odborné články.....	48
II. Seznam použitých elektronických zdrojů	50
III. Seznam použitých právních předpisů	52

Přílohy	54
1. Vybrané české a československé právní filmy	54
Abstrakt	57
Klíčová slova	57
Abstract	58
Key words	58

ÚVOD¹

Výběrem tohoto tématu jsem se inspirovala svým zahraničním studiem na University College Cork. Tam jsem navštěvovala filmový seminář, který nespočíval jen ve sledování filmů, nýbrž byl koncipován jako diskuze o jejich významu a symbolice.² Ačkoliv nebyly z právního odvětví, dovedl mě k myšlence podrobit podobnému zkoumání též snímky spojené s právem, které jsou příznačně nazývány „*právníckými filmy*“.

Myslím, že užití kinematografie při pozorování fenoménů spojených s právem je zajímavý a časem zřejmě nevyhnutelný způsob, jak současné generaci studentů přiblížit pro mnohé nezáživnou, avšak nezbytnou právní teorii.³ Navíc i na některých právnických fakultách, včetně mé „domovské“ PF UK, se filmy již osvědčily jako vhodná učební pomůcka.⁴ Vyučující mohou jejich prostřednictvím vysvětlit právní instituty a především otevřít diskuzi o fungování práva, o úloze právníků ve společnosti i o morálních a profesně etických otázkách, které jsou s právem a právníky úzce spjaty.⁵

Již prosté pozorování toho, jak právnícké filmy zobrazují právo a morálku nabízí zajímavý úhel pohledu. Domnívám se, že i pro filmaře to bývá výzvou. Jak si kupříkladu všimají Urban s Drápalem, je těžké zavděčit se právníckým odborníkům, aby právo bylo ve filmu věrně znázorněno.⁶ Při hlubším zamyšlení se nad tématem jsem však dospěla k názoru, že ještě zajímavější bude v právnických filmech zkoumat vzájemné spojení zmíněných fenoménů, tedy vztah práva a morálky.

Je však třeba si uvědomit, že právo není samostatný jev, ale, jak připomínají Urban s Drápalem, „vzniká jako výraz dobových společenských, politických a morálních sil

¹ Tato diplomová práce vznikla v rámci projektu Specifického vysokoškolského výzkumu č. 260495/2020.

² Seminář v prvním semestru s názvem *European Cinema* byl věnován počátkům evropské filmové produkce. Ve druhém semestru na něho pak navázal seminář *American Cinema to 1960* o hollywoodských filmech od dvacátých po padesátá léta 20. století.

³ Mladí lidé (a nejen oni) totiž sledováním filmů, potažmo televize tráví čím dál více volného času. Dle průzkumu z roku 2019 průměrný český divák starší 15 let televizi sleduje téměř čtyři hodiny denně. *Výzkum společnosti Nielsen Admosphere*. [online]. [cit. 29. 11. 2019]. Dostupné z <https://www.nielsen-admosphere.cz/press/ato-televizi-sledujeme-vice-a-v-lepsi-kvalite/>. Srov. HYLAND, W. G., Jr. *Creative Malpractice: The Cinematic Lawyer*. Texas Review of Entertainment and Sports Law. 2008, roč. 9, s. 235.

⁴ Do výuky na zahraničních univerzitách začaly právnícké filmy prostupovat od 80. let 20. století. Viz například předmět *Lawyers and Film* vyučovaný profesorem Jamesem R. Elkinsem na West Virginia University ve Spojených státech amerických. Detail dostupný z <http://lawlit.net/film04/>. Na PF UK je od roku 2012 JUDr. Mgr. Michalem Urbanem, Ph.D. vyučován seminář *Právo a film*.

⁵ Srov. *Detail předmětu Právo a film*. [online]. Informační systém UK. [cit. 9. 1. 2020]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=predmet&kod=HV4040>.

⁶ URBAN, M. / DRÁPAL, J. *Právo a film. Lze je propojit ve výuce práva na právnických fakultách?* Jurisprudence. 2016, č. 3, s. 28.

působících ve společnosti“⁷. Navíc, jak právo, tak i morálka se v průběhu historie vyvíjejí a jejich vztah se taktéž nepřestává měnit. Proto by neměly být zkoumány odděleně od ostatních společenských proměnných. Navíc se vždy alespoň částečně stav společnosti promítá v kultuře, jíž jsou právnícké filmy součástí. Proto si jako hlavní cíl vytyčuji zkoumat vztah práva a morálky v právníckých filmech v kulturněhistorickém kontextu. Nemohu opomenout jeho zajímavý vývoj v historii naší země. Proto na ni budu text práce soustředit. Při zkoumání odborné literatury o právníckých filmech si navíc uvědomuji, že se o těch tuzemských hovoří pouze okrajově. Touto prací to hodlám změnit. Věnovat se tak budu výhradně českým a československým snímkům.

Dále nelze ze spojení práva, morálky a právníckých filmů vynechat samotné zástupce právníckého povolání. Filmy jsou založeny na příbězích, na myšlenkách, na hodnotách a chování rozličných charakterů. Právě postavy právníků přímo vybízejí k tomu, aby byl v jejich osobách vztah práva a morálky filmaři zrcadlen a diváky zkoumán. I postavení a prezentace právníků ve společnosti se v realitě naší země i fikci tuzemské kinematografie značně měnily, proto bude v této práci osobám právníků, jejich morálce a profesní etice věnována pozornost.

Jak si všímá Agha, nejen studenti, ale i širší veřejnost mohou díky takto komplexním souvislostem, které tato práce nabídne, „získat hlubší znalosti o právních a právně teoretických otázkách“⁸.

Struktura diplomové práce

Nejeden čtenář si při čtení úvodních řádků jistě položil otázku, co si má pod pojmem *právnícký film* představit. V kapitole 1 je proto blíže představím. Navíc, vzhledem k tomu, že obor, který se takovým snímkům věnuje, existuje relativně krátce, není teorie doposud zcela ustálená.⁹ Je tu tak prostor nabídnout vedle již definovaných skupin, skupiny nové. Taktéž čtenáře seznámím s důvody, jak mohou být právnícké filmy významné ve spojení s analýzou právní teorie.

Pojmy *právo a morálka* jsou jistě staršími, známějšími a tradičnějšími. Nechci se tak jimi zaobírat příliš dopodrobna. Jak ale píše Morávek, vedle jádra se u nich nachází ještě „značně široká neurčitá část“¹⁰. Proto považuji přinejmenším za vhodné v kapitole 2 představit jejich znaky, které mohou pomoci lépe pochopit spojitosti v této práci.

⁷ URBAN, M. / DRÁPAL, J. *Právo a film. Lze je propojit ve výuce práva na právníckých fakultách?* Jurisprudence. 2016, č. 3, s. 29.

⁸ AGHA, P. a kolektiv. *Právo v kontextu umění, filmu a literatury*, s. 7.

⁹ Srov. ŠKOP, M. *Právo a vášeň: jazyk, příběh, interpretace*, s. 158.

¹⁰ MORÁVEK, J. *Model práva: vztah práva a morálky*, s. 17.

Právem i morálkou a s ní souvisejícími specifickými normami profesní právníkové etiky se řídí reprezentanti práva a zároveň hlavní postavy většiny právnických filmů, tedy právníci. Filmaři samozřejmě hledají inspiraci v reálných zástupcích právníkové profese. Proto se i jim, vedle jejich filmových obrazů, budu věnovat v kapitole 3.

Kapitola 4 tvoří analytickou část této práce. Bude obsahovat podrobnější rozbor právnických filmů, které budou vybrány z jednotlivých etap našich dějin od 50. let minulého století po současnost, a to způsobem popsaným níže. Vedle historických faktů, které formovaly společnost i podobu kultury, se zamyslím nad některými filmovými scénami, chováním a jednáním jednotlivých postav, které se pohybují v právním prostředí i nad celkovým vyzněním filmu v kontrastu některých historických skutečností.

Metodika výběru právnických filmů pro závěrečnou analýzu

Vzhledem k omezené kapacitě diplomové práce nemám ambice pojmout všechny právníkové filmy, ani celou naši historii. I když se jejich tvorba naplno rozvinula až v 60. letech minulého století, v analýze pojmu i léta padesátá.¹¹ Poté se dopracuji až k současnosti. Zkoumané období rozdělím na jednotlivá stadia, která budou zahrnuta v jednotlivých podkapitolách kapitoly 4. Zdrojem mi bude vývoj ústavního práva. Ten nabídl čtyři nové ústavy a ohraničil jimi jednu, dvě, či v posledním případě rovnou tři dekády. Tím de facto určil směřování právních, politických a morálních hodnot i celkovou podobu společnosti.

Pro výběr právnických filmů, které budu podrobněji analyzovat v kapitole 4, jsem se pochopitelně snažila najít objektivní kritéria. Jednou z možností by bylo porovnat různé žebříčky sestavené odborníky. V těchto kruzích se však nikdo českými právníckými snímky v potřebné míře nezaobírá. Jiným zdrojem by mohly být diskuze a názory lidí z právního odvětví. Známý je kupříkladu blog *Jiné právo*, jehož autoři se věnují i tématice právnických filmů.¹² Ve svých textech ale taktéž zmiňují spíše tituly zahraniční. Východiskem by pak mohly být doporučení od kantorů, kteří právníkové filmy používají k výuce práva na českých školách. Některé tuzemské snímky vhodné k analýze v rozhovoru pro *Právní prostor* kupříkladu zmiňuje Urban, vyučující již vzpomínaného semináře *Právo a film*.¹³

¹¹ Jelikož komunistický režim na našem území panoval již od roku 1948, myslím, že by měla být padesátá léta zahrnuta, aby mělo spojení filmu a historie ucelenou podobu.

¹² Viz například DRÁPAL, J. *Filmy o právnících*. [online]. JINÉ PRÁVO, 10. 7. 2012. [cit. 3. 4. 2020]. Dostupné z <https://jinepravo.blogspot.com/2012/07/jakub-drapal-filmy-o-pravnicich.html?m=1>.

¹³ Více viz DRACHOVSKÁ, K. *Studenti by měli na fakultě dostat více právníkové potavy, aby za ní nemuseli utíkat jinam. Rozhovor s Michalem Urbanem* [online]. Právní prostor, 29. 1. 2019. [cit. 4. 2. 2021]. Dostupné z <https://www.pravniprostor.cz/clanky/ostatni-pravo/rozhovor-judr-michal-urban-studenti-by-meli-na-fakulte-dostat-vice-pravnicke-potravy-aby-za-ni-nemuseli-utikat-jinam>.

S konečným výběrem mi nakonec pomohla konzultace s účastníky vědeckého semináře katedry politologie a sociologie PF UK a především pak webová stránka ČSFD. Ta disponuje úplným výčtem všech českých a československých snímků. Z její databáze jsem vytvořila přehled tuzemských právnických filmů, který je jako příloha č. 1 nedílnou součástí této diplomové práce.¹⁴ Pro analýzu z nich vyselektuji především ty, které na ČSFD disponují vysokým hodnocením.¹⁵ Analyzované snímky tak budou kombinací snímků, které jsou doporučovány odbornou veřejností a které jsou kladně přijímány laiky.¹⁶ Každý výběr je však nakonec vždy alespoň částečně subjektivní.¹⁷ Proto z filmů, které navrhuji odborníci a které mají dobré kritiky, nakonec vyberu takové, které bych čtenářům sama doporučila. Aby byl výběr přesto rozmanitý, filmy budou reprezentantem každé kategorie právnických filmů, které podrobněji představím v kapitole 1.¹⁸

Právníké filmy vybrané pro závěrečnou analýzu^{19 20}

Jak je patrné z přehledu v příloze č. 1, období 50. let 20. století bylo na tvorbu právnických filmů oproti následujícím dekadám velmi skoupé. Proto jsem byla nucena vybrat snímek *Tři přání*,²¹ který je však na ČSFD poměrně vysoce hodnocen.²² Přestože je hlavní postava právníkem, jeho děj se nezaměřuje na právo, ani právní případ. Avšak právě proto jej lze označit za typického představitele filmu s právníky.²³ Jak bude níže vysvětleno, i to, jak právník vystupuje v osobním životě a jaké vyznává hodnoty, je důležité pro celkový obraz právníkého stavu. Pokud tak chci zkoumat zobrazení právníků v právnických filmech, nesmí takový druh filmu v mojí analýze chybět.

¹⁴ Vzhledem k tomu, že podobný přehled není veřejnosti zatím k dispozici, může být zdrojem i inspirací dalším studentům, kteří mají taktéž ambici akademicky zkoumat tuzemské právníké filmy i laikům, kteří mohou mít zájem čistě osobní.

¹⁵ Tedy takové filmy, které jsou "v červených číslech" (hodnocení alespoň 70 %).

¹⁶ Aby čtení této diplomové práce bylo zajímavé a vizuálně přístupné pro větší skupinu čtenářů.

¹⁷ To ostatně potvrzují slova Urbana a Drápala: „I přes snahu vybírat filmy na základě objektivních kritérií se každý právník dříve nebo později přistihne při tom, že finální výběr filmů je do značné míry jeho subjektivní záležitostí, byť se může ve výsledku s mnohými názory ostatních shodovat.“ URBAN, M. / DRÁPAL, J. *Právo a film. Lze je propojit ve výuce práva na právnických fakultách?* Jurisprudence. 2016, č. 3, s. 33 a násl.

¹⁸ Jedná se o tyto kategorie: filmy o právnících, filmy o právu, filmy ze soudní síně, filmy s právníky a právníké seriály.

¹⁹ Na rozličné právníké filmy a scény z nich budu odkazovat již od začátku práce, proto uvádím ty, které budou předmětem podrobnější analýzy ve čtvrté kapitole již zde v úvodu. Čtenář tak navíc bude vědět, na které se má případně blíže zaměřit.

²⁰ Vybrané právníké filmy vždy korespondují s určenou dobou svým rokem vzniku. Navíc je ke každé etapě přidělen pouze jeden snímek, a to z důvodu toho, aby vzhledem k omezenému rozsahu diplomové práce mohla být analýza dostatečně podrobná.

²¹ Režie: Kadár J., Klos E., 1958.

²² S hodnocením 75 %. Viz Přehled filmu *Tři přání* [online]. ČSFD. [cit. 3. 4. 2021]. Dostupné z <https://www.csfd.cz/film/5006-tri-prani/prehled/>.

²³ Více viz kapitola 1.

V další dekádě již vzniklo právnických snímků více. Jeden z nich však mezi nimi zaujímá zvláštní místo. Snímek *Kladivo na čarodějnice*²⁴ bývá jako jeden z mála českých právnických filmů často zmiňován v odborných publikacích jako jejich čestný zástupce. Je taktéž hojně spojován s politikou a morálkou, a proto je pro moji analýzu více než vhodný. Navíc je pro nepochybné řemeslné kvality vysoce ceněný i u diváků.²⁵

Pro období normalizace (70. a 80. léta 20. století) jsem vybrala film *Causa Králík*,²⁶ který byl natočen v roce 1979. Je poměrně kladně hodnocen laickou veřejností, i když ne tak vysoce jako předešlé snímky.²⁷ Avšak především odborná veřejnost jej opakovaně vzpomíná jako jednoho z mála zástupců kategorie tuzemských právnických filmů. I když v něm hlavní postava advokáta řeší celkem banální případ, doprovází jej oblíbený motiv boje za spravedlnost. S tématem vztahu práva a morálky tak má mnoho společného.

Abych nevynechala reprezentanta kategorie právnických seriálů, pro demokratické období našich současných dějin jsem vybrala *Život a dobu soudce A. K.*,²⁸ který byl natočen před několika lety. Objevuje se v něm mnoho zástupců právnických profesí, kteří se potýkají s případy, v nichž vedle otázek právních dochází i na ty morální. Hlavně ale seriál divákovi odkrývá soukromé hodnoty hlavního hrdiny, mladého soudce. Jak již zaznělo u *Třech přání*, pro dotvoření celkového obrazu právníckého povolání je vhodné vnímat i tento aspekt. Zmínky o tomto seriálu se navíc objevují v internetových článcích a diskuzích spojených s právem i v některých žebříčkách popularity.²⁹

²⁴ Režie: Vávra O., 1969.

²⁵ S hodnocením uživatelů ČSFD ve výši 88 %. Viz Přehled filmu *Kladivo na čarodějnice* [online]. ČSFD. [cit. 3. 4. 2021]. Dostupné z <https://www.csfd.cz/film/9455-kladivo-na-carodejnice/prehled/>.

²⁶ Režie: Jireš J., 1979.

²⁷ Momentálně má na ČSFD hodnocení 67 %. Viz Přehled filmu *Causa Králík* [online]. ČSFD. [cit. 3. 4. 2021]. Dostupné z <https://www.csfd.cz/film/4820-causa-kralik/prehled/>.

²⁸ Režie: Sedláček R., Špaček R., Sláma B., Marek P., 2014–2017.

²⁹ Např. ŠTEPÁNIKOVÁ, M. *Filmy a seriály, které ovlivňují svět práva*. [online]. PRÁVO 21, 1. 11. 2016. [cit. 3. 4. 2020]. Dostupné z <https://pravo21.online/literarne/filmy-a-serialy-ktere-ovlivnuji-svet-prava-nebo> DRÁPAL, J. *Filmy o právnících*. [online]. JINÉ PRÁVO, 10. 7. 2012. [cit. 3. 4. 2020]. Dostupné z <https://jinepravo.blogspot.com/2012/07/jakub-drapal-filmy-o-pravnicich.html?m=1>.

1 O PRÁVNICKÝCH FILMECH

1.1 Pojem „právníký film“

Pojem právníký film (v angličtině se užívá název *legal films*) nelze jednoduše představit jedinou definicí. Stejně tak jako existuje mnoho filmových žánrů, i právníkých filmů najdeme více druhů. V odborné literatuře se člení do dvou základních skupin – filmy o právnících (*lawyer films*) a filmy o právu (*law films*).³⁰

Děj *filmů o právnících* je soustředěn na právníka při výkonu jeho povolání. Divák pozoruje, jaké jsou jeho postupy, emoce, jak jedná s jinými i to, jak je prací ovlivněn jeho soukromý život.³¹ Jako příklad lze uvést normalizační snímek *Jak napálit advokáta*,³² v němž advokát ztvárněný Milošem Kopeckým řeší spory z motoristického prostředí či poněkud netradiční prvorepublikovou komedii *Advokátka Věra*,³³ v níž se začínající právnička potýká se svým prvním případem.

Filmy o právu se spíše soustředí na samotný právní případ či jinak představují divákovi právo a právní prostředí.³⁴ Kupříkladu film *Obžalovaná*³⁵ s Janou Hlaváčovou v hlavní roli vykresluje soudní zapisovatelku, která chce pomoci opuštěným dětem, avšak pro nezákonnost svého jednání za to stane před soudem. V televizním filmu *Rozhovořky*³⁶ je pak ústředním motivem debata soudce a odsouzeného o složité otázce spravedlnosti.

V teorii se dále občas vyčleňuje samostatná skupina *filmů ze soudní síně* (*trial movie* nebo také *courtroom drama*).³⁷ Vzhledem k tomu, že významnou, ale i filmařsky zajímavou část práva tvoří řízení před soudem, nelze se divit, že mnoho snímků barvitě vykresluje jeho průběh. Někdy filmaři pouze zakomponují záběry ze soudu do děje, jako je tomu ve filmu *Causa Králík*³⁸ nebo *Kajínek*,³⁹ jiné na ně soustředí veškerý svůj děj. Tyto filmy bývají poutavé

³⁰ Mnoho právníkých filmů obsahuje prvky z obou skupin, dělení proto není striktní. Jejich popis tak slouží spíše jako vodítko k tomu, jaké snímky si má pod tímto pojmem čtenář představit.

³¹ ŠKOP, M. *Právo a vášně: jazyk, příběh, interpretace*, s. 158. Srov. ELKINS, J. R. *Reading/Teaching Lawyer Films*, Vermont Law Review. 2004, roč. 28, č. 4, s. 869 a násl.

³² Režie: Čech V., 1980.

³³ Režie: Frič M., 1937.

³⁴ ŠKOP, M. *Právo a vášně: jazyk, příběh, interpretace*, s. 158.

³⁵ Režie: Dudek J., 1969.

³⁶ Režie: Schorm E., 1969.

³⁷ ŠKOP, M. *Právo a vášně: jazyk, příběh, interpretace*, s. 158.

³⁸ Režie: Jireš J., 1979.

³⁹ Režie: Jákl P., 2010.

pro jejich intimitu, zároveň však dokáží zachytit velkou dávku emocí. Navíc na nich lze demonstrovat nejrůznější soudní postupy a procesní instituty.⁴⁰

Právní prvek je navíc přítomný v mnoha dalších snímcích, které neodpovídají žádné z výše uvedených charakteristik.⁴¹ Potenciál pro zařazení do této početné skupiny by mohly mít ty, v nichž se nachází postava právníka, přestože výkon právnického povolání, ani projednávání samotného případu nezachycují. Mohly by se nazvat *filmy s právníky* (anglicky by se mohly označovat jako *films with lawyers*). V odborné literatuře takovou kategorii nenajdeme. Jistě ani nebudou typickým příkladem právnických filmů, přesto mohou divákovi nabídnout zajímavý pohled na právníka a jeho charakter. Jak bude přiblíženo v kapitole 3, i v soukromém životě by měl představitel této profese ctít hodnoty práva, morálky a profesní právnické etiky. Přestože sympatie či antipatie mohou diváci získat zkušenostmi z reálného života, ne všichni měli někdy možnost se s právníkem setkat. Poznatky pak získávají zprostředkovaně, mimo jiné právě sledováním filmů.⁴² A snímky, které neukazují profesní život, nýbrž chování v soukromí, mohou být pro některé zajímavým zdrojem pochopení právníků, jejich motivací a cílů.⁴³

Vzhledem k tomu, že televizní produkce je mezi diváky čím dál populárnější, postavila bych na roveň výše zmíněných kategorií i *právnické seriály* (*legal TV shows*). Ty mohou ukazovat život a výkon právnické praxe či se soustředit na jednotlivé právní kauzy. Široká stopáž jim dává navíc větší prostor pro představení postav i pro vykreslení jednotlivých právních situací. Ačkoliv v televizi jsou často reprízovány spíše ty zahraniční, vznikají i u nás⁴⁴

⁴⁰ Za jejich zástupce lze označit snímek *Obžalovaný* (Režie: Kadár J., Klos E., 1964) či televizní film *Zločin v Polné* (Režie: Polesný V., 2016), v němž je soudní řízení hlavní dějovou linkou. I děj zmíněného filmu *Obžalovaná* se z velké části odehrává v soudní síni. Je tedy patrné, že se nejedná o žádný právní film, který lze řadit do více skupin. Srov. URBAN, M. / DRÁPAL, J. *Právo a film. Lze je propojit ve výuce práva na právnických fakultách?* Jurisprudence. 2016, č. 3, s. 28.

⁴¹ Zcela stranou bych odložila ty, jež by sice mohly sloužit pro vysvětlení některých právních institutů, avšak právníky, ani právní prostředí neobsahují. Urban s Drápalem zmiňují kupříkladu právnický potenciál filmů *Pán prstenů* a *Harry Potter*. URBAN, M. / DRÁPAL, J. *Právo a film. Lze je propojit ve výuce práva na právnických fakultách?* Jurisprudence. 2016, č. 3, s. 28. Škop pak uvažuje o filmu *Matrix*. M. *Právo a vášně: jazyk, příběh, interpretace*, str. 158. Jako učební pomůcku je nevyklučuji, avšak do kategorie právnických filmů nepatří.

⁴² FRIEDMAN, L. M. *Law, Lawyers, and Popular Culture*. Yale Law Journal. 1989, roč. 98, s. 1593. Lidé si samozřejmě mohou vytvořit názor o právnících také sledováním „seriózních“ zpráv nebo dokumentů z reálného prostředí. Mnohdy však mají tendenci spoléhat se více na obraz vytvořený pomocí filmů a televizních seriálů. Kupříkladu dle Spitze drtivá většina Američanů znalosti o právu získává z masmédií. Lidé navíc často berou vše, co vidí v televizi za pravdivé a skutečné. Srov. SPITZ, D. M. *Heroes or Villains? Moral Struggles vs. Ethical Dilemmas: An Examination of Dramatic Portrayals of Lawyer and the Legal Profession in Popular Culture*. Nova Law Review. 2000, roč. 24, č. 2, s. 727.

⁴³ Proto jsem do své analýzy zařadila i snímek *Tři přání* (Režie: Kadár J., Klos E., 1958). Divák ví, že je hlavní postava právníkem. A i když se film nesoustřeďuje na výkon jeho povolání, ukazuje, jaký charakter má tento právník v soukromí. Při sledování tohoto filmu se divák může zamyslet nad tím, jakou roli mají v právníkově osobním životě hrát morální a s nimi související etické hodnoty.

⁴⁴ Jako příklad lze uvést ve čtvrté kapitole analyzovaný seriál *Život a doba soudce A. K.* (Režie: Sedláček R., Špaček R., Sláma B., Marek P., 2014–2017). Dále pak seriál *Na lavici obžalovaných justice* (Režie: Hollý M., 1998) či normalizačního *Doktora z vejminku* (Režie: Podskalský Z., Hudeček V., 1982–1985).

S nadsázkou pak lze za jakýsi zvláštní typ právníckého seriálu označit televizní pořady, které se soustředí na projednávání případů v soudní síni. Za nejznámější z nich lze nejspíše považovat *Soudkyni Barbaru*.⁴⁵ Mají působit co nejvíce autenticky, vystupují v nich však herci. Nejsou hodnoceny kladně lidmi z právního prostředí, ani většinou diváků. Urban však upozorňuje, že „řada lidí je zcela určitě bere vážně“. Podle něj si totiž na jejich základě mohou utvářet zkreslený názor na právo a právníky. Proto by odborníci měli mít alespoň povědomí o jejich existenci.⁴⁶

1.2 Význam právníckých filmů

Film jako specifické vizuální médium dokáže barvitě vyprávět nejrůznější příběhy. I právo jistým způsobem předkládá příběhy. Někdy jsou však složité, nepředstavitelné a neuchopitelné. A právě stříbrné plátno jim dokáže vnést život a konkrétní podobu. Jak si ostatně všímají Urban s Drápalem, vnímání vizuálních podnětů je lidskou přirozeností.^{47 48}

Podle Elkinse se takto podávané právo dostává blíže k lidem. Ti, kteří se v právním prostředí neorientují, jej mohou skrze zajímavou zápletku lépe poznat a zformulovat si názor o právních a morálních hodnotách, jež jsou ve snímcích z různých úhlů prezentovány.⁴⁹ Pozornost by jim měli věnovat taktéž začínající, ale i zkušení právníci, aby věděli, jak a čím je veřejné mínění ovlivňováno.

Aby filmaři přitáhli k obrazovkám co nejvíce diváků, využívají všech možností k vykreslení co nejpoutavějšího příběhu, v němž se postavy zabývají zásadními právními a morálními otázkami.⁵⁰ Někdy také vybírají témata, jež jsou inspirovaná skutečnými

⁴⁵ Režie: Predmerský I., Bláha J., 2015.

⁴⁶ Srov. DRACHOVSKÁ, K. *Studenti by měli na fakultě dostat více právnícké potrawy, aby za ní nemuseli utíkat jinam. Rozhovor s Michalem Urbanem* [online]. Právní prostor, 29. 1. 2019. [cit. 4. 2. 2021]. Dostupné z <https://www.pravniprostor.cz/clanky/ostatni-pravo/rozhovor-judr-michal-urban-studenti-by-meli-na-fakulte-dostat-vice-pravnicke-potravy-aby-za-ni-nemuseli-utikat-jinam>.

⁴⁷ URBAN, M. / DRÁPAL, J. *Právo a film. Lze je propojit ve výuce práva na právníckých fakultách?* Jurisprudence. 2016, č. 3, s. 29 a 30.

⁴⁸ Příběhy lze zajisté najít i v jiných uměleckých dílech, kupříkladu v literatuře. Ta je s právem dokonce spojována mnohem delší dobu než film. Konečně i některé tuzemské právnícké filmy byly natočeny dle literárního předobrazu. *Případ Mauricius* (režie: Balík J., 1970) vznikl podle předlohy německého spisovatele Wassermann. *Soud pana Havleny* byl podle předlohy Karla Čapka zfilmován dokonce dvakrát (v roce 1967, režie: Bergerová E. M. a v roce 1980, režie: Hrubín V.). Určitě tak nelze význam filmu oproti literatuře přeceňovat. Srov. ŠKOP, M. *Právo a vášeň: jazyk, příběh, interpretace*, s. 146.

⁴⁹ Srov. ELKINS, J. R. *Reading/Teaching Lawyer Films*. Vermont Law Review. 2004, roč. 28, č. 4, s. 842.

⁵⁰ Jako v televizním filmu *Případ Platfus* (režie: Filip F., 1985), v němž je ukázán morální a právní paradox situace, v níž se ocitl učitel v podání Vlastimila Brodského. Ten dal facku nevychovanému žákovi z prominentní rodiny za drzé chování. Po právní stránce mu sice ublížil na zdraví, avšak otázkou je morální chování samotného žáka a přístup soudu i křivé svědectví, jehož obsah ovlivnil žákův otec, jako vysoce postavený úředník.

událostmi.⁵¹ Filmové příběhy však často bývají nadnesené a chování postav vyostřené.⁵² Nicméně právě to je možná dobrý způsob k vyburcování diváků, aby se zamysleli nad tím, jak by se v takových krajních situacích sami zachovali.⁵³

Nadto lze konstatovat, že filmografie i pomocí této schopnosti vizualizace podává určitý obraz doby, v níž jsou snímky vytvářeny. Ať už se jedná o styl vyprávění příběhů, právních situací či zobrazení institucí, v nichž se odehrávají;⁵⁴ vykreslování hodnot, které jsou adorovány i zatracovány nebo způsob chování a vyjadřování jednotlivých postav, právníké filmy se v průběhu historie proměňují. Obecně jsou totiž tvůrci uměleckých děl alespoň podvědomě ovlivňování společností, v níž tvoří. Roli v tom jistě hraje i momentální stav práva a morálky a s nimi spojená politická situace. Na jedné straně je důležité mít na paměti, že v naší zemi nebyla vždy stejná míra svobody vyjadřování a státní cenzura dosahovala různých rozměrů v závislosti na mnoha faktorech. Na straně druhé, i celospolečenské problémy se časem měnily a s nimi i potřeba filmařů se k nim prostřednictvím právnických filmů vyjadřovat a zobrazovat je.

V minulém režimu měl stát plnou kontrolu nad podobou a obsahem kultuří. Škop upozorňuje na to, že úkolem mnoha komunistických filmů bylo „pozvednout veřejné mínění a přizpůsobit je záměrům, které (...) měla vládnoucí elita.“⁵⁶ Ačkoliv ne všechny snímky byly takto radikální, vznikaly především tak, aby se nepřilíš protivily vůli vládnoucí strany. Naopak někteří filmaři době záměrně nastavovali nelichotivé zrcadlo a upozorňovali na její negativa.⁵⁷ Vznikaly tak protirežimní snímky, jejichž promítání na veřejnosti bylo v mnoha případech zakázáno nebo přinejmenším omezeno.⁵⁸ S úplným zrušením cenzury po listopadu 1989 a oproštěním kultury od ideologického vlivu mohli naopak filmaři svoji kritiku vyjádřit naplno. Taktéž beze strachu začali poukazovat na některé nešvary doby.⁵⁹

⁵¹ Například film *Kajíněk* nebo *Zločin v Polné*.

⁵² Srov. ŠKOP, M. *Právo a vášeň: jazyk, příběh, interpretace*, s. 164 a 165.

⁵³ Srov. ELKINS, J. R. *Reading/Teaching Lawyer Films*. Vermont Law Review. 2004, roč. 28, č. 4, s. 839.

⁵⁴ Jako příklad lze uvést budovu soudu a jednotlivé místnosti, v níž se odehrávají jednání. Ta mohou být zobrazena honosně a symbolizovat tak majestátnost justice (jako v *Obžalovaném*), ale i naopak oprýskané a nevhledně a v divákovi tak vzbuzovat rozporuplné pocity, jak je tomu ve filmu *Causa králík*. Srov. URBAN, M. *Laici v justici – přežitek, nebo dobrá záruka spravedlnosti?* In: AGHA, P. a kolektiv. *Právo v kontextu umění, filmu a literatury*, s. 68.

⁵⁵ KLÍMA, I. *Moje šílené století*, s. 464.

⁵⁶ ŠKOP, M. *Právo a vášeň: jazyk, příběh, interpretace*, s. 173. Kupříkladu filmu *Jan Hus* (režie: Vávra O., 1954) je často vyčítána poplatnost době. Srov. KABÁT, M. *Jan Hus, vzor 1954. Ideologický film se jako hlavní uctění Husovy památky opravdu nehodí*. [online]. LIDOVKY.cz, 7. 7. 2020. [cit. 20. 1. 2021]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/kultura/kabat-jan-hus-vzor-1954-ideologicky-film-se-jako-hlavni-ucteni-husovy-pamatky-opravdu-nehodi.A200707_103831_ln_kultura_jto.

⁵⁷ Na to si v minulém režimu troufli například Kádár s Klosem, režiséři *Třech přání* i *Obžalovaného*.

⁵⁸ Jako v případě *Kladiva na čarodějnice* (režie: Vávra O., 1969) či zmíněných *Třech přání*.

⁵⁹ Srov. DOMINKOVÁ, Petra. „Máme demografiju, ne?“ *Současnost v české kinematografii po roce 1989*. In: GJURIČOVÁ, A. / KOPEČEK, M. (eds.). *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*, s. 188 a násl.

Ať už předlistopadové či současné, některé snímky tak svým vyprávěním poukazují na některé celospolečenské problémy.⁶⁰ ⁶¹ Právníké filmy tímto způsobem mohou vyvolat tolik potřebnou diskuzi mezi laiky či na akademické půdě. V současném kontextu se divák může zamyslet nad tím, jaký právníké filmy poskytují celkový obraz fungování společnosti. Nabízejí se i další otázky. Odpovídá tento obraz realitě? Nebo si to diváci pamatují jinak? Jak je to dnes? Změnilo se něco? Jedno je však jisté. I když právníké filmy nemůžeme brát jako učebnici dějepisu, filmaři dokáží vytvořit atmosféru tak, aby divákům představili dobu, v níž byl snímek natočen nebo o níž vypovídá. Ať už zachycují dobu přítomnou či minulou, mohou pomoci s pochopením některých historických souvislostí, a především s poznáním naší společnosti a jejím vývojem. Stejně tak nás mohou podnítit k zamyšlení se nad tím, jak žijeme nyní.⁶² A i když nejsou ani úplným obrazem toho, jak to funguje v právním prostředí, jsou právníké filmy schopny některé komponenty práva vhodně zpodobnit a částečně je přiblížit jak budoucím právníkům, tak i neprávníkům. Nadto mohou být i pomůckou k bližšímu poznání právníké profese a k získání povědomí o tom, jak náročný může její výkon být.⁶³ ⁶⁴

⁶⁰ Do současného seriálu *Život a doba soudce A. K.* tvůrci zakomponovali policejní brutalitu, úplatky, problémy obětí znásilnění, které není snadné prokázat, zvláště když je pachatelem slušně vyhlížející člověk či otázku vlivu médií na některé soudní kauzy. Ve filmu *Milada* (režie: Mrnka D., 2017) jsou naopak ztvárněny některé praktiky soudních procesů minulého režimu, a to bez nutnosti jakékoliv autocenzury. Snímek *Tři přání* poukazuje na to, jak nesnadné může být vyjádření kritického názoru vůči fungování společnosti a *Causa králík* zase na to, jaké mohou hrát roli společenské konexe.

⁶¹ Srov. AGHA, P. a kolektiv. *Právo v kontextu umění, filmu a literatury*, s. 8.

⁶² URBAN, M. / DRÁPAL, J. *Právo a film. Lze je propojit ve výuce práva na právnických fakultách?* Jurisprudence. 2016, č. 3, s. 29.

⁶³ Děj filmu *Tři přání* opakovaně naráží na problém nedostatečného finančního ohodnocení právníků v tehdejší době. Snímek *Causa králík* zase ukazuje, jak je občas složité se domoci spravedlnosti a že by za ni právník měl vždy bojovat, i když se jedná o vcelku banální případ.

⁶⁴ Srov. URBAN, M. / DRÁPAL, J. *Právo a film. Lze je propojit ve výuce práva na právnických fakultách?* Jurisprudence. 2016, č. 3, s. 29 a násl.

2 O PRÁVU A MORÁLCE

2.1 Pojmy „právo“ a „morálka“

Právo má v teorii dvě základní podoby. **Objektivní právo** lze z normativního hlediska popsat jako souhrn obecně závazných pravidel, jejichž funkcí je regulace chování lidí ve společnosti.⁶⁵ **Subjektivní právo** zase vyjadřuje objektivním právem zaručené či nezakázané chování, které může adresát v běžném životě i právních vztazích realizovat.⁶⁶

Taktéž *morálka* se objevuje ve dvou základních formách. **Individuální morálku** lze popsat jako představy jednotlivce o tom, co je dobré či naopak špatné. U každého se zákonitě může lišit. Někdo se může řídit hodnotami jako čestnost a pomoc ostatním v nouzi a jiný naopak jedná podle vlastního prospěchu a nevádí mu jiným škodit.^{67 68} To, zda je v pořádku jedno či druhé, napovídá intuice a svědomí.⁶⁹ Měřítkem navenek je však vždy **morálka společenská**. Tu tvoří postoje, zvyky a obyčeje uznávané a dodržované majoritní částí společnosti. Lidské chování i konání státních institucí je hodnoceno podle celospolečensky uznaných mravních kategorií, jako je dobro a zlo či spravedlnost a nespravedlnost.⁷⁰

Jak bude níže podrobněji vysvětleno, normy obou systémů, tedy jak objektivního práva, tak i společenské morálky podléhají transformacím v závislosti na historickém, kulturním i politickém vývoji společnosti.⁷¹ Konsenzus o morálních otázkách se může zcela vytratit a to, co bylo dříve považované za dobré, se může stát špatným a naopak. Mohou se navíc objevit i situace, k nimž doposud pravidla neexistovala.⁷² I standard subjektivních práv se postupně mění. Kupříkladu v 50. letech minulého století, kdy byl natočen právní film *Tři přání*, docházelo k potlačování práv na svobodu projevu a na vyjadřování názorů. Když jedna z postav

⁶⁵ Srov. MORÁVEK, J. *Model práva: vztah práva a morálky*, s. 19 a násl.

⁶⁶ GERLOCH, A. *Teorie práva*, s. 152.

⁶⁷ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*, s. 51.

⁶⁸ Kupříkladu ve filmu *Causa králík* mladík Joun odmítá vrátit lstivě získané peníze své bezbranné tetě. Ta mu však chce i přesto pomoci, a dokonce mu dluh odpouští i poté, co jej uznal soud.

⁶⁹ Je-li někdo přesvědčen o tom, že je jeho chování morální, hájí ho a omlouvá. Jedná-li naopak v rozporu s hodnotami jeho morálky, špatné svědomí se projeví výčitkami. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*, s. 78 a násl. Pokud však u někoho svědomí absentuje, lze o jeho morálních kvalitách silně pochybovat. Když je kupříkladu ve snímku *Kladivo na čarodějnice* soudce Boblig konfrontován o jeho inkvizičních praktikách, konstatuje, že právníci svědomí nepotřebují. Naopak v seriálu *Život a doba soudce A. K.* zase můžeme předpokládat, že i výčitky svědomí hrají roli v tom, že se soudce Klos na závěr vzdává pozice soudce kvůli porušení zákona a norem profesní právníké etiky.

⁷⁰ Podle Houbové „dobré je to, co je mravné a tudíž hodné následování. Zlo je totéž co nemravné a tudíž hodné odsouzení.“ Spravedlností se zase rozumí „mravní požadavek, aby jednání bylo ve shodě s právem.“ HOUBOVÁ, D. *Právo a morálka*. In: HARVÁNEK, J. a kol. *Teorie práva*, s. 24 a násl.

⁷¹ MORÁVEK, J. *Model práva: vztah práva a morálky*, s. 48.

⁷² ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*, s. 112 a násl.

tohoto snímku vyjádří kritiku nad fungováním tehdejší společnosti, považují to někteří dokonce za velezradu. Dnes jsou tato subjektivní práva naopak chráněna nejvyšší právní ochranou.⁷³

2.2 Ke vztahu práva a morálky

Právo a morálka jsou fenomény, které v mnoha směrech ovlivňují fungování společnosti. V mnohém jsou vzájemně propojeny. Společně vytvářejí společenské vztahy a chrání hodnoty, na nichž jsou tyto vztahy založeny.⁷⁴ Ostatně, ne nadarmo Maršálek morálku nazývá „významným právotvorným činitelem“. Aby byly oba systémy funkční a dlouhodobě udržitelné, je důležité, aby mezi nimi existovala alespoň částečná obsahová shoda.⁷⁵

Podobu právních norem však určují zákonodárci. Od nich se očekává, že je budou utvářet takové, aby obsahovaly a chránily morální hodnoty, jež si přirozeným vývojem utvořila sama společnost. Tím se koneckonců zvyšuje pravděpodobnost toho, že adresáti budou právo dobrovolně dodržovat. Demokraticky zvolení zástupci odrážejí hodnoty širokého spektra voličů, proto lze v zásadních otázkách očekávat, že se v objektivním právu bude společenská morálka skutečně zrcadlit. Navíc, pokud s něčím lidé nesouhlasí, mohou různými demokratickými prostředky usilovat o změnu.

Komplikovanější situace nastává v nedemokratickém státním uskupení. Velmi často je objektivní právo upraveno tím způsobem, aby odpovídalo hodnotám pouze té skupiny, jež v rukou drží politickou moc. Častěji se tak stává, že velký počet lidí nesouzní s nastavenými právními normami. Právem přikázané chování je proti jejich morálnímu přesvědčení, a naopak jednání rozporné se zákonem se jeví jako „morálně ospravedlnitelné či dokonce žádoucí“.^{76 77}

Politika státu, ať už v jednom či druhém režimu, která se realizuje prostřednictvím práva, je však stále legální a legitimní.⁷⁸ Otázkou ale zůstává, zda je taktéž spravedlivá a morálně ospravedlnitelná. Ideálně by ve společnosti měly platit teze „co je morální, nemůže

⁷³ Viz čl. 17 odst. 1 a 2 ústavního zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

⁷⁴ Srov. MUCHA, I. *Proměny práva a společnosti*, s. 58.

⁷⁵ MARŠÁLEK, P. *Příběh moderního práva*, s. 37. Podle Morávka by právo naprosto oddělené od morálních hodnot společnosti nemohlo naplno plnit svou funkci regulátora společenského života. Srov. MORÁVEK, J. *Model práva: vztah práva a morálky*, s. 45, 47.

⁷⁶ Srov. MÜLLER, K. *Politická sociologie: politika a identita v proměnách modernity*, s. 63, 64.

⁷⁷ To se samozřejmě může stát i ve společnosti demokratické, avšak pro ty nedemokratické je to jeden z typických znaků. Navíc je v takové situaci složité stát se zákonodárcem. Kupříkladu v období normalizace zákon stanovil, že se poslancem, tedy tím, kdo utváří právo, může stát pouze člověk, který je „oddán věci socialismu“. PROCHÁZKA, Radoslav. *Všetkým telám rovnako*. In: BOBEK, M. / MOLEK, P. / ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*, s. 95 a násl. I jako voliči mají lidé, kteří nesdílejí nastavené hodnoty dosažení jakékoliv změny obtížnější, ne-li přímo nemožné.

⁷⁸ Srov. GERLOCH, A. *Teorie práva*, s. 21.

být nelegální“ a „co je hrubě nemorální, musí být vždy nelegální.“ Reálný svět však jistě není ideálním místem, a tak mnohdy platí, že „co je legální, nemusí být vždy nutně morální“.⁷⁹

Kupříkladu ve filmu *Kladivo na čarodějnice* je trestní řízení vedeno pomocí pochybných metod a navazující trest smrti je uskutečněn upálením v ukrutných bolestech. Takový způsob jistě nelze považovat za humánní a morální. Je všeobecně známo, že tento snímek poukazuje na politické procesy 50. let,⁸⁰ v nichž sice nebylo užíváno takových praktik, jakými jsou palečnice či španělská bota, avšak ke krutému a nemorálnímu zacházení při výsleších skutečně docházelo.⁸¹ Protiprávnost takových postupů však nikdo nemohl zpochybňovat. I některé legální popravky v 50. letech nebyly uskutečněny právě etickým způsobem.⁸²

Zdá se však, že oblíbenějším motivem tvůrců právnických filmů je opačný případ. Tedy, že jednání, které je v očích mnohých považováno za morální, shledá justice nelegálním a právními prostředky jej náležitě potrestá. Toto téma se objevuje zejména ve snímcích natočených v uvolněném období 60. let, ale také v letech 80., kdy již normalizační snahy politické moci postupně opadaly. Filmaři se zřejmě snažili takovými příběhy vyjádřit frustraci nad fungováním justice a systému spravedlnosti.

A tak i ve zmíněném *Kladivu na čarodějnice* nalézáme vinným děkana Kryštofa Lautnera, který se snažil poukázat na nemorálnost soudu, až sám skončil potrestán. V *Obžalovaném* zase sledujeme soudní jednání, v němž se morálně bezúhonný člověk stává obětí tehdejšího systému. Ve filmech se stejným námětem, *Odvážné slečňě* a již zmíněné *Obžalované*, pak divák pozoruje příběh soudní zapisovatelky, která se rozhodne vzít spravedlnost do svých rukou. Vezme do své péče děti, jejichž rodičům je jejich osud lhostejným. Soud ji však musí uznat vinnou z únosu, ačkoliv samotný soudce ví, že se snažila jednat správně.⁸⁴ Obdobné poselství přináší i snímek *Případ Platfus*.

⁷⁹ Samozřejmě také záleží na tom, z jakého úhlu pohledu a v jaké době se na věc díváme. Srov. MORÁVEK, J. *Model práva: vztah práva a morálky*, s. 45, 47.

⁸⁰ Srov. URBAN, M. / DRÁPAL, J. *Právo a film. Lze je propojit ve výuce práva na právnických fakultách?* Jurisprudence. 2016, č. 3, s. 36.

⁸¹ *Metody a způsoby vyšetřování Státní bezpečnosti*. [online]. Politicti vězni.cz. [cit. 15. 11. 2020]. Dostupné z http://www.politictivezni.cz/metody-a-zpusoby-vysetrovani-statni-bezpecnosti.html#_ftn1.

⁸² Jak napovídá rozhovor s historikem Vězeňské služby, kupříkladu „Milada Horáková, politička popravená ve zinscenovaném procesu před pětadesáti lety, před svou smrtí silně trpěla. Její umírání trvalo totiž téměř čtvrt hodiny.“ *Rozhovor s Alešem Kýrem*. [online]. iDNES.cz, 29. 6. 2005 [cit. 15. 4. 2021]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/milada-horakova-umirala-ctvrt-hodiny-zjistili-historici.A050629_090843_domaci_lkr.

⁸³ Režie: Filip F., 1969.

⁸⁴ Soudce (z filmu *Obžalovaná*) k soudcům z lidu: *Vy jste za celou tu dobu neřekli slovo.*
Soudkyně z lidu: *A co se taky tady dalo říct? Já bych jí dala řád práce.*
Soudce: *Ale já ji musím dát těch šest měsíců. Taky ovšem dám tři stovky na tu vesničku SOS.*

3 O PRÁVNÍCÍCH A MORÁLCE

3.1 Pravidla profesní právnické etiky

Právníci⁸⁵ jsou na obrazovce často vyhraněnými charaktery balancujícími mezi právními a morálními hodnotami. To odráží fakt, že v reálném světě je pro fungování právního státu důležité, aby právníci vedle právních norem dodržovali i morální pravidla, a to jak obecná, tak ta profesní, která vytvářejí takzvanou *profesní právnickou etiku*.⁸⁶ Ta má obsahově mnoho společného se společenskou morálkou. Obecně je v ní u každého povolání kladen důraz na zdvořilost, poctivost, toleranci či ochotu dodržovat zákony.⁸⁷ Právnická etika v sobě pak navíc zahrnuje úpravu specifické role právníků a jejich povolání ve společnosti. Taktéž řeší vztahy mezi právníky a problémy z nich pramenící.⁸⁸

Pro jednotlivé právní profese postupem času vznikaly předpisy profesní etiky samostatně, vždy adekvátně k hodnotám, jaké reprezentují. U advokátů, kteří zastupují osoby v nejrůznějších právních jednáních, patří k příznačným hodnotám upřednostnění oprávněných zájmů klienta před těmi vlastními a ochrana jeho práv.⁸⁹ Soudce jako reprezentant spravedlnosti v zemi zase musí dodržovat základní pravidla rovného přístupu ke stranám sporu, nestrannosti, nezávislosti a samozřejmě i spravedlivého rozhodování.^{90 91}

Ve vztahu k právnickým filmům je kupříkladu zajímavá otázka hájení práv osoby, u níž všichni vědí, že je vinna nebo si to alespoň myslí. Někteří advokáti nad takovou osobou zlomí

⁸⁵ K nim se řadí kupříkladu soudci, advokáti, státní zástupci, podnikoví právníci či exekutoři. CHALOUPKOVÁ, I. *Kdo je kdo právník, advokát, notář*. [online]. ČAK. [cit. 20. 11. 2019]. Dostupné z <https://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=3249>.

⁸⁶ Srov. BOBEK, M. / MOLEK, P. / ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*, s. 5.

⁸⁷ JANOTOVÁ, H. / SCHELLE, K. / SCHELLEOVÁ, I. *Profesní etika*, s. 18 a násl.

⁸⁸ Srov. KOPA, M. *Profesní etika v české právní praxi a právním vzdělávání aneb měla by profesní etika být povinnou součástí právnických studií?* [online]. Časopis pro právní vědu a praxi. 2013, č. 1, s. 23. [cit. 15. 7. 2020]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/5788>.

⁸⁹ Viz § 16 a násl. zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii a Usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů ČR.

⁹⁰ Viz §§ 79–83 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a *Etické zásady chování soudce*. [online]. Soudcovská unie ČR, 26. 11. 2005 [cit. 15. 8. 2020]. Dostupné z <https://www.soudci.cz/o-nas/eticke-zasady-chovani-soudce.html>.

⁹¹ Podrobnější pravidla nalezneme v zákonech, které upravují jednotlivá právní povolání (z těch nejčtenějších právnických povolání jsou to v současnosti účinný zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů; zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii; zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství a zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti) a někdy též v etických kodexech (Pro advokáty je v současnosti účinné usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů ČR (etický kodex). Viz Usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů ČR. Samostatný etický kodex byl vytvořen i pro státní zástupce. Viz *Etický kodex státního zástupce*. [online]. Nejvyšší státní zastupitelství [cit. 14. 1. 2021]. Dostupné z https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/01/Etický_kodex_statniho_zastupce.pdf).

hůl, jiní mají snahu za každou cenu dodržet jeho právo na spravedlivý proces. Kupříkladu právníký film *Ex offa*⁹² zobrazuje právníka Resslera, který se ujal zastupování K. H. Franka navzdory jeho všeobecně uznané vině za jeho zřůdné nacistické praktiky. I v televizním snímku *Zločin z Polně*⁹³ advokát Auředníček bojuje za práva obviněného Leopolda Hilsnera, jehož za podivných okolností všichni odsoudili již před samotným soudním procesem. Od zmiňovaného právníka se sice ostatní kolegové distancovali (stejně jako v případě advokáta Resslera), i přesto boj za svého klienta nevzdal.

Všechny stanovené etické hodnoty by měli právníci při výkonu jejich profese dodržovat, chtějí-li se vyhnout kárnému postihu. Je však třeba podotknout, že hodnoty profesní právnícké etiky nenabízejí odpověď na každý etický a morální problém, kterému právníci během praxe mohou čelit. Často se navíc ocitají v situacích, z nichž není vždy možné najít jednoznačné vyústění. Navíc, každý právník má profesně-etický kompas nastavený trochu jinak.⁹⁴

Podle názoru autorky, alespoň základní podstatu profesní etiky by právníci měli dodržovat nejen v profesním životě, ale i v tom osobním. Právníci nežijí v anonymitě, ani v žádné společenské bublině, aby se mohli od tohoto povolání plně distancovat. Jistě to neznamena, že musejí chodit oblečení v nejdražších oděvních značkách a večeret v nejluxusnějších restauracích, avšak svým chováním v souladu s morálními a etickými standardy přispívají k zachování dobré pověsti i k budování důvěry veřejnosti k celému právníckému stavu.⁹⁵

Myslím, že pokud si v soukromí počínají proti zásadám profesní etiky, hrozí, že ostatní budou skeptičtí k tomu, zda jsou takoví právníci schopni svou praxi řádně vykonávat.⁹⁶ Klient by se pak mohl obávat svěřit advokátovi svůj případ či by mohly vzniknout pochybnosti, zda je soudce navzdory jednání mimo soudní síň schopen rozumného a spravedlivého rozhodnutí. Seriálový soudce Klos (*Život a doba soudce A. K.*) si kupříkladu své neetické chování v soukromí uvědomil natolik, že sám podal rezignaci.⁹⁷

⁹² Režie: Polišenský J., 1998.

⁹³ Režie: Polesný V., 2016.

⁹⁴ Srov. KOPA, M. *Profesní etika v české právní praxi a právním vzdělávání aneb měla by profesní etika být povinnou součástí právníckých studií?* [online]. Časopis pro právní vědu a praxi. 2013, č. 1, s. 22. [cit. 15. 7. 2020]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/5788>.

⁹⁵ Srov. MARŠÁLEK, P. *Právo a společnost*, s. 33.

⁹⁶ Srov. KOPA, M. *Profesní etika v české právní praxi a právním vzdělávání aneb měla by profesní etika být povinnou součástí právníckých studií?* [online]. Časopis pro právní vědu a praxi. 2013, č. 1, s. 22. [cit. 15. 7. 2020]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/5788>.

⁹⁷ O okolnostech jeho chování viz blíže kapitola 4. Ostatně soudcům zákon přímo ukládá povinnost se „při výkonu funkce a v občanském životě (...) zdržet všeho, co by mohlo narušit důstojnost soudcovské funkce nebo ohrozit důvěru v nezávislé, nestranné a spravedlivé rozhodování soudů.“ Viz § 80 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů.

3.2 (Ne)morální právníci a jejich filmový obraz

Podle míry etického a morálního citění Kopa rozlišuje tři druhy právníků. Jedněm zcela chybí umění rozpoznat to, že vůbec nějakému etickému problému čelí. Druzí sice tuto schopnost mají, přesto však chtějí odvést profesionální práci, bez ohledu na morální kontext. Ideálně tak, aby nepoškodili ani jednu stranu.⁹⁸ Třetí skupinu pak tvoří ti, kteří etický problém nejenže identifikují, ale taktéž z něho vyvodí odpovídající řešení. Například soudci navrhnou své vyloučení z rozhodování případu nebo advokáti neučiní některé diskutabilní úkony, které po nich klient požaduje.⁹⁹

Stejně jako v reálném životě i v tom filmovém lze nalézt celou škálu rozličných charakterů. Právníckým filmům bývá vyčítáno to, že právníky často zobrazují jako stereotypy nemorálních osobností s mnoha negativními vlastnostmi.¹⁰⁰ Je pravda, že tyto postavy jsou záměrně stavěny do situace, která vyžaduje balancování mezi etickými normami a jejich právníckými instinkty. Možná to souvisí s potřebou vytvářet dramatické situace, aby byl příběh co nejpoutavější. Navíc, jak dokládají slova režiséra Hřebejka, právník je „svým povoláním ideální jako vyhraněný charakter“.¹⁰¹

V éře komunismu bylo postavení právníckého povolání ve společnosti značně degradováno. Jako mnoho dalšího muselo být poplatné socialistickým hodnotám. A tak i filmový právník byl vyobrazován jako všední úředník, který vykonává své povolání tak, aby příliš nevystupoval z davu a neprotivil se myšlence socialistického zřízení. Nebýval tak postaven před složité případy, v nichž by musel čelit složitým morálním výzvám.¹⁰² Takový je

⁹⁸ Příkladem může být soudce, který přes svůj vztah k účastníkům řízení či k věci nenavrhne vyloučení pro podjatost, protože si myslí, že jako profesionál dokáže rozhodnout nezájatě a nestranně. Příkladem z právníckého filmu může být soudce Klos, hlavní postava seriálu *Život a doba soudce A. K.*, který rozhoduje složitý případ, v němž se jedná o úpravu poměrů nezletilého dítěte po rozvodu a o rozvod samotný, jehož předmětem je společné jmění manželů velmi vysoké hodnoty. Jednoho z manželů zastupuje Klosova matka, drsná advokátka, s níž soudce nemá dobrý osobní vztah. Z případu se však vyloučit nenechá, protože věří, že dokáže rozhodnout nezájatě a nestranně.

⁹⁹ KOPA, M. *Profesní etika v české právní praxi a právním vzdělávání aneb měla by profesní etika být povinnou součástí právníckých studií?* [online]. Časopis pro právní vědu a praxi. 2013, č. 1, s. 25. [cit. 20. 11. 2020]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/5788>.

¹⁰⁰ ELKINS, J. R. *Popular Culture, Legal Films, and Legal Film Critics*. Loyola of Los Angeles Law Review. 2007, roč. 40, s. 750.

¹⁰¹ NĚMEČEK, T. *Právníci v českém filmu čili Co advokát, to šmejď*. In: BOBEK, M. / ŠIMÍČEK, V. (eds.). *Jiné právo literární*, s. 87.

¹⁰² Výstižně to popsal režisér Hřebejk: „Těžko mohl za komunismu vzniknout třeba seriál, kde by Ladislav Chudík nebo Karel Höger hráli ušlechtilého advokáta, který pro svého klienta dosáhne snížení trestu za rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví.“ NĚMEČEK, T. *Právníci v českém filmu čili Co advokát, to šmejď*. In: BOBEK, M. / ŠIMÍČEK, V. (eds.). *Jiné právo literární*, s. 88.

kupříkladu právník Mráček ve filmu *Jak utopit Dr. Mráčka aneb Konec vodníků v Čechách*¹⁰³ či advokát Radosta v *Kulovém blesku*.¹⁰⁴

I advokát Lukášek z *Causy králík* z roku 1979 je takto zpočátku prezentován. Do nově získané kanceláře si přichází odpočinout z rušné Prahy a sekretářce zdůrazňuje, že si chce hovět v pohodlném křesle, nejlépe bez řešení složitých případů. To se částečně mění s případem nepoctivě okradené tety Márové. A tak zatímco zahraniční autoři vyzdvihují jako průkopníka morálních právníků Attica Finche, hlavní postavu filmu *Jako zabít ptáčka*,¹⁰⁵ u tuzemských předlistopadových filmů Němeček takto s nadsázkou označuje právě advokáta Lukáška. Po počáteční apatii totiž všechnu svoji energii vkládá do boje za spravedlnost proti nečestnému synovci Márové.¹⁰⁶

V nelítostných časech padesátých let, během nichž se mnoha lidem děla nespravedlnost od samotného státu, se na obrazovce objevuje právník v osobě Petra Holečka. Ten stojí z morálního hlediska za povšimnutí. V příběhu filmu *Tři přání* jej divák nevidí jako úředníka, který pouze plní svoji práci. Ve skutečnosti se režisér ani neobtěžuje nám výkon jeho povolání zobrazit. Plně se však zaměřuje na další důležité aspekty právníkova života, tedy hodnoty, které vyznává a jež se v průběhu filmu proměňují. Petr není vyobrazen jako morální hrdina. Poté, co mu kouzelný dědeček splní jeho přání, se snad dokonce na chvíli stává antihrdinou, aby mohl prozívat a zjistit, že v životě existují mnohem důležitější zdroje bohatství a spokojenosti, než moc a peníze mohou nabídnout.

V období pražského jara se pak tvůrci nebáli představitele právníckého povolání zobrazit v negativním světle beze snahy o jakoukoliv morální nápravu, jak jeho, tak celého systému, který alegoricky zobrazuje praktiky tehdejšího režimu v jeho nejtemnější fázi. Snad až do dnešních dní není v tuzemské kinematografii nemorálnějšího právníka, než je zlotřilý a svědomí postrádající Boblig z Edelstadtu.

U snímků, které vznikly v období znovunabyté demokracie, si Němeček všímá toho, že i když jsou v některých případech právníci pouze vedlejší postavy, jsou vykresleni negativně, jako osoby s ne příliš vysokým morálním kreditem. Tak je tomu například ve filmu *Kráska v nesnázích*¹⁰⁷ či *Román pro muže*.¹⁰⁸ V těchto případech však spíše, než postavení právníků

¹⁰³ Režie: Vorlíček V., 1974.

¹⁰⁴ Režie: Smoljak L., Podskalský Z., 1978.

¹⁰⁵ *To Kill a Mockingbird*. Režie: Mulligan R., USA, 1962.

¹⁰⁶ Srov. NĚMEČEK, T. *Právníci v českém filmu čili Co advokát, to šmejda*. In: BOBEK, M. / ŠIMÍČEK, V. (eds.). *Jiné právo literární*, s. 88.

¹⁰⁷ Režie: Hřebejk J., 2006.

¹⁰⁸ Režie: Bařina T., 2010.

ve společnosti hrály roli negativní zkušenosti tvůrců s právníky a naším právním systémem.¹⁰⁹ Zdá se však, že v posledních třech dekadách se filmaři snaží právníky vykreslit více realisticky, bez pozlátka i přílišných negativních konotací. Takové, jakými právníci často jsou, tedy komplexní jedince s klady i zápory.¹¹⁰ V posledních letech si navíc oblíbili vytvářet historické právníké filmy, jako je televizní minisérie *Hořící keř*,¹¹¹ televizní snímek *Ex offo*¹¹² či film *Milada*,¹¹³ v nichž divákům představují právníky, kteří mají reálný předobraz. Snímky se snaží zobrazit jak právníky, kteří jsou vnímáni jako negativní postavy našich dějin (prokurátorka BrožováPolednová), tak ty, kteří jsou s odstupem doby širokou veřejností za své morální postoje vysoce ceněni (advokátka Burešová, advokát Ressler či JUDr. Milada Horáková).

¹⁰⁹ Jak sami tvůrci Němečkovi přiznali. NĚMEČEK, T. *Právníci v českém filmu čili Co advokát, to šmejd*. In: BOBEK, M. / ŠIMÍČEK, V. (eds.). *Jiné právo literární*, s. 87, 88.

¹¹⁰ Tak je tomu i u soudce Adama Klose v podání Davida Švehlíka v seriálu *Život a doba soudce A. K.*

¹¹¹ Režie: Holland A., 2013.

¹¹² Režie: Polišenský J., 1998.

¹¹³ Režie: Mrnka D., 2017.

4 ANALÝZA VYBRANÝCH PRÁVNICKÝCH FILMŮ V KONTEXTU HISTORICKÝCH UDÁLOSTÍ NAŠÍ ZEMĚ

4.1 50. léta 20. století a film *Tři přání*¹¹⁴

4.1.1 *Stručný děj*

Během jedné z cest do práce podnikový právník Petr v přeplněném trolejbusu přenechá své místo neznámému dědečkovi. Ten mu za to slíbí splnit tři přání. Petr tomu zpočátku nevěří, avšak první dvě jsou splněna. Díky třetímu přání „být spokojený“ jeho rodina získává prostorný byt. Dědeček jim taktéž zařídí výhru v loterii a nové auto. Petr však touží po větším majetku. Zároveň svým povýšeným chováním ztrácí přátele a probouzí závist. Dokonce je v práci zpovídán o zdrojích svého bohatství. Kouzelný dědeček zařídí, aby se již nikdo nevyptával. Petr je díky tomu dokonce povýšen. Manželka Věra mu ale vyčítá, že se mu mění charakter.

Současně sledujeme příběh jeho kamaráda Karla Pokorného. Ten se ocitá v televizní soutěži, v níž má možnost vyhrát přepychové šaty tak, že navrhne efektivní řešení, jak snížit jejich cenu. Nakreslí továrnu a vysvětlí moderátorovi, že nejlepší je zaměřit se na úspore při samotné výrobě. Vedení podniku, v němž oba kamarádi pracují, shledává Karlovo televizní působení problematické kvůli narážkám na režim, a proto mu chtějí dát výpověď. Tehdy Petr procitne a touží Karlovi pomoci. Uvědomí si, že prostředkem ke spokojenosti je něco jiného než materiální blahobyt a že svoboda slova a myšlení je mnohem důležitější. To, zda přítele nakonec zachránil, se však divák může pouze domýšlet.

4.1.2 *Analýza*

S převzetím moci nad Československem v únoru roku 1948 se KSČ mimo jiné chopila kontroly nad kulturou, jako důležitým nástrojem v působení na veřejné mínění a omezení opozice. Určovala také obsah i způsob výkladu informací.¹¹⁵ Zmocnila se filmové produkce, rušila nezávislá divadla i soukromá nakladatelství.¹¹⁶ V roce 1953 byla podle sovětského vzoru oficiálně zavedena cenzura.¹¹⁷ Ve filmu se projevila ve všech ohledech; kontrolou námětu,

¹¹⁴ Režie: Kadár J., Klos E., 1958.

¹¹⁵ BAŇOUC, H. *Metody, motivy a cíle studia komunistického práva*. In: BOBEK, M. / MOLEK, P. / ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*, s. 274 a 279.

¹¹⁶ KLÍMA, I. *Moje šílené století*, s. 464.

¹¹⁷ Více viz ADAMOVIČ, K. *Cenzurní zásahy do české kultury v letech 1948-1989*. In: MALÝ, K. / SOUKUP, L. (eds.) *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*, s. 281 a násl.

scénáře i procesu výroby až po rozhodování o distribuci hotového díla.¹¹⁸ Tématům kinematografie vévodilo takzvané budovatelské drama.¹¹⁹ Mezi charakteristické postavy patřili mladý nadšený člověk, zkušený dělník či postava nepřítele režimu. Nechyběl ani uvědomělý stranický tajemník. Vedle toho se taktéž hojně produkovaly filmy s historickou tematikou, které byly silně ideologicky zabarvené.¹²⁰ Právníckým filmům jako by se filmaři vyhýbali.

Možná proto se *Tři přání* snímkům z této dekády vymykají. Přestože film vykresluje některé charakteristické prvky doby¹²¹ a objevují se v něm i postavy typických soudruhů, ukazuje život v socialistickém Československu satirickým pohledem.¹²² Na jednom z transparentů při manifestaci je možné zahlédnout heslo „zvyšujeme produktivitu práce“. Ta byla jedním z důležitých bodů zájmu KSČ.¹²³ Výroba musela stoupat a plány se plnily minimálně na sto deset procent. Filmaři dokonale vystihli absurdní představu zlepšování produktivity manifestováním. To vše navzdory tomu, že kritika socialismu byla trestána.¹²⁴

Na počátku filmu se dozvídáme, že hlavní postava Petr Holeček je podnikovým právníkem. Divákovi je však místo na výkon právnícké profese nabídnut pohled na Petrův osobní život a jeho hodnoty. Snímek tak reprezentuje výše představenou netradiční kategorii filmů s právníky. Jak již bylo zdůrazněno výše, ve spojení morálky a právníků hraje důležitou roli i to, jaké má právník v soukromí morální a etické standardy. Důraz je obecně spíše kladen na soudce či advokáty, ostatně o nich bude řeč v dalších analyzovaných právníckých filmech,

¹¹⁸ „Ve filmech nesměly být záběry (...) propagující západní styl života, projugoslávské momenty, záběry ukazující negativní stránky života v socialistické společnosti ad.“ BARTA, M. *Cenzura československého filmu a televize v letech 1953–1968*. In: TÁBORSKÝ, J. (ed.). *Securitas imperii*. 10 (2003), Sborník k problematice vztahů čs. komunistického režimu k „vnitřnímu nepříteli“, s. 5 a násl.

¹¹⁹ Příběh je založený na myšlence toho, že je daný úkol splněn a nepřátelé režimu jsou poraženi.

¹²⁰ MÜLLER, M. *Československá kinematografie za komunistické totality – 1. část (1945–1956)*. [online]. Moderní dějiny. [cit. 29. 2. 2020]. Dostupné z <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/ceskoslovenska-kinematografie-za-komunisticke-totality-1-cast-1945-1956/>.

¹²¹ Kupříkladu když po vyřčení Petrova přání „aby se dnes nedělalo“ jdou všichni povinně manifestovat, divák si všimne pro tehdejší dobu charakteristických mávátek.

¹²² Takto si kupříkladu filmaři dělají legraci z absurdního fungování socialistického režimu v naší zemi, kdy docházelo k zabavování soukromého vlastnictví ve prospěch hodnot celku a kolektivního blaha:

Petr: „*A kdybych si přál oslíčku otřes se?*“

Dědeček: „*Co by tomu řeklo ministerstvo financí? To jsou valuta.*“

Petr: „*A kdybych si přál zámek?*“

Dědeček: „*To bych mohl, ale to by ti ho sebrali pro rekreanty.*“

¹²³ Například z výtisku Rudého práva ze dne 1. července 1958 je produktivita práce, potažmo její zvýšení, vyzdvihována, a to jako klíčová pro splnění cílů vytyčených na XI. sjezdu KSČ. *Rudé právo*. 1. 7. 1958, roč. 38, č. 180, s. 2. [cit. 28. 7. 2020]. Dostupné z <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1958/7/1/2.png>.

¹²⁴ Tehdejší moc přesto filmaře částečně potrestala, a to, když nebyl tento film v roce 1958 schválen k veřejnému promítání. Avšak potom, co filmová publicisté cenzurní zásahy hlasitě kritizovali, byl nakonec v roce 1963 uveden do kin. Ostatně, jak bude popsáno níže, poměry v kinematografii 60. let již nebyly tak přísné. Srov. Filmový přehled. *Tři přání*. [online]. Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu. [cit. 1. 6. 2020]. Dostupné z <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/396316/tri-prani>.

avšak i podnikový právník reprezentuje toto společensky významné povolání. Povinnost dodržovat hodnoty jako poctivost, čestnost či spravedlnost se tak vztahují i na něj.

Motejl připomíná, že v 50. letech justice sloužila jako účinný nástroj k prosazení socialismu. Na počínání profesionálních soudců dohlížela prokuratura, jejíž činnost se řídila sovětským vzorem.¹²⁵ To advokáti museli podle zákona o advokacii¹²⁶ složit slib, v němž se zavazovali k věrnosti nejen republice, ale i jejímu lidově demokratickému zřízení.¹²⁷ Navzdory obecnému pravidlu ochrany zájmů klientů měli podporovat zejména obžalobu.¹²⁸ Těžko tak mohl být právní systém i samotní právníci ve filmu prezentováni vyloženě ve špatném světle.

Jistě tak není náhodou, že v tomto desetiletí nevznikl ani jeden právnícký film, v němž by hlavní roli hrál právě soudce či advokát. Právnícká povolání byla navíc na okraji zájmu filmařů i většiny společnosti. Zdůrazňována byla spíše role dělnické třídy. Možná proto si tvůrci analyzovaného snímku vybrali právě podnikového právníka. Mohli poukázat na nešvary doby a nepřilíší prestižní postavení právníků a nepřitáhli na sebe tolik pozornosti, než kdyby byl filmový Petr kupříkladu významným pražským soudcem. Několikrát je také naznačeno, že právnícká profese byla v té době velmi špatně finančně ohodnocena.¹²⁹ Je zmíněno, že více než vysokoškolsky vzdělaný právník si vydělá „obyčejný“ horník. Proto když Petr vyřkne své třetí přání, že chce žít spokojeně, myslí především na materiální dostatek.

Postava Petra se netají tím, že věří v socialismus a to, že si budou jednou všichni rovni.¹³⁰ Jakmile mu však dědeček začne plnit jeho poslední přání, neváhá získat bohatství na úkor druhých. Například jeho nové auto by za běžných okolností v soutěži vyhrála jiná rodina, avšak na jeho příkaz kouzelný dědeček zařídí, aby nakonec připadlo jemu. Když se pak na chodbě úřadu, v němž se rozhoduje o tom, zda Petr získá vytoužený byt, potká se zoufalým otcem pěti malých dětí, pozná, před kým díky dědečkovi dostal přednost. Byt si ale nechává.

¹²⁵ KRYSŤUFEK, Z. *Komunistické právo v Československu*. In: BOBEK, M. / MOLEK, P. / ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*, s. 941. Prokurátoři a v některých případech i vyšetřovatelé Státní bezpečnosti mohli soudcům předložit návrhy rozsudků, jež byly v podstatě závaznými. Ti, kteří se odmítali podřídit, byli častokrát přemístěni či předčasně penzionováni. LATA, J. *Prokuratura*. In: BOBEK, M. / MOLEK, P. / ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*, s. 852. Srov. BAŇOUC, H. *Metody, motivy a cíle studia komunistického práva*. In: BOBEK, M. / MOLEK, P. / ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*, s. 264.

¹²⁶ Zákon č. 322/1948 Sb., o advokacii.

¹²⁷ Dle Balíka byl podpis tohoto slibu formálním završením ztráty nezávislosti advokacie. BALÍK, S. *Advokacie*. In: BOBEK, M. / MOLEK, P. / ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*, s. 898.

¹²⁸ „Ti, kteří tak nechtěli učinit, nemohli nadále právnícké povolání vykonávat,“ dodává Baňouch. BAŇOUC, H. *Metody, motivy a cíle studia komunistického práva*. In: BOBEK, M. / MOLEK, P. / ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*, s. 264.

¹²⁹ Petr se dokonce před manželkou vyjádří o tom, že někteří právníci jsou na tom hůř jak on, protože spí pod mostem. Ta to chápe tak, že se manžel vyjadřuje o právnících ze západu, avšak v dnešní době to na diváka spíše působí jako ironická poznámka o stavu právnícké profese právě v Československu.

¹³⁰ Avšak získává povýšení jen díky tomu, že si jeho nadřízený myslí, že má známé „na důležitých místech“.

Po únoru roku 1948 se nová státní ideologie marxismus-leninismus stala hlavním východiskem přeměny společnosti. K tomu bylo hojně využíváno právo i samotný stát. Dělbá moci, občanská společnost nebo svobodné volby v podstatě neexistovaly.¹³¹ KSČ sice do nové ústavy zakotvila mnoho demokratických hodnot, ve skutečnosti však byly hojně porušovány.¹³² Článek III zakotvoval pro občany svobodu osobnosti a jejího projevu, který pak podrobněji upravoval § 18.¹³³

Tímto film ukazuje, jak bylo ve skutečnosti nevyzpytatelné projevovat na veřejnosti názory, které nebyly kompatibilní s oficiálně uznávanými hodnotami. I z tak zdárně nevinné věci, jakou je televizní soutěž, se teoreticky mohl stát problém, pokud člověk řekl něco, co se představitelům tehdejší moci nezamlouvalo. Petrův přítel Karel v televizní soutěži nabízí nápad na snížení nákladů na večerní šaty. Někteří v tom spatřují kritiku, jiní dokonce velezradu. Tehdy si Petr poprvé uvědomí, že mít poctivé morální hodnoty je mnohem cennější než jakékoliv materiální bohatství a že svoboda slova a názoru je důležitější než vysoké postavení v práci. Touží svému kamarádovi pomoci i za cenu toho, že bude mít sám problémy.¹³⁴

Podle jeho matky by mu neměl pomáhat, protože hodnoty jako solidarita a pomoc druhým v nouzi se nevyplácejí. Petr si najednou uvědomí, že se společenské morálce sám nevědomky přizpůsobil. Již si není jistý, co by byl pro kamaráda ochoten udělat. Na začátku byl plný ideálů. Teď však zjišťuje, že aby si mohli být všichni rovni, měl by každý mít především možnost mluvit otevřeně a beze strachu. Bohatství a spokojenost totiž nespočívá jen v materiálu, ale v první řadě ve svobodě a toleranci.¹³⁵

Film ukazuje člověka, který si v touze po pohádkovém životě přeje mít materiální dostatek, avšak si neuvědomuje, že existují i důležitější věci. Při uvažování o otázkách cti, spravedlnosti a pomoci kamarádovi se totiž projevuje skutečný charakter jednotlivce. Snímek tak diváky i v současné době vybízí k zamyšlení se nad otázkou rozhodování a hledání

¹³¹ BAŇOUCH, H. *Metody, motivy a cíle studia komunistického práva*. In: BOBEK, M. / MOLEK, P. / ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*, s. 263.

¹³² KRYSTUFEK, Z. *Komunistické právo v Československu*. In: BOBEK, M. / MOLEK, P. / ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*, s. 938, 939.

¹³³ Viz Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky.

¹³⁴ Petr: „Říha se bavil, Kořán se bavil, Petrák se smál ještě v posteli. A za to má letět?“

Ředitel: „Vy ovšem zapomináte, že u televizorů ještě dávno nesedí jenom naši lidé.“

Petr: „Copak v tu chvíli myslel na to, kdo kde sedí? Chtěl vyhrát šaty.“

Ředitel: „A kdo nám zaručí, že třeba příště kvůli ledničce neřekne víc? Ostatně nezáleží na tom, co řekl, ale co mohl říci. Kritika prosím, ale chápejte, tady jde o vyšší zájmy, soudruzi. (...) Soudruhu Holečku, lituji, ale nedá se nic dělat. Konečně, máte své vlivné známosti, zkuste to intervenovat tam. Ovšem neradím vám to.“

Petr: „Ale já to udělám.“

¹³⁵ Petr: „Kdyby každý vstával v trolejbusu, tak by se leda cestovalo pohodlněji. Ale kdyby každý vždycky a všude promluvil tak otevřeně jako Karel, tak si u nás za pár let všichni žijeme jako v pohádce.“

spokojeného života v touze po bohatství jako kontrast morálních hodnot jednotlivce (potažmo právníka) i celé společnosti.

Navíc je nutné si uvědomit, v jaké době byl snímek natočen. Z dnešního pohledu samozřejmé hodnoty byly podle tehdejší společenské morálky nežádoucí. Je patrné, jak fungování tehdejšího režimu narušovalo solidaritu některých lidí. Nastavení státního zřízení napomáhalo tvořit obrovské rozdíly mezi lidmi. Lidé nemohli druhému odpustit, když měl něco navíc, ale zároveň pokud měl vlivné známé, měl takřikajíc dveře dokořán. Povýšení nebylo zasloužené poctivou prací, ale právě tím, jaké kontakty dotyčný měl. Morální hodnoty jednotlivce nebyly podstatné. Když se pak navíc neshodovaly s hodnotami kolektivní morálky, byl to problém. Karel mohl ztratit zaměstnání, ale mohl dopadnout i daleko hůř, pokud by se jeho případem začal zabývat tehdejší justiční systém. O tom se však ve filmu 50. let samozřejmě mluvit nemohlo. Na to si filmaři museli počkat až do doby, kdy politická situace dovolila na tyto věci, ačkoliv ne zcela otevřeně, poukázat.

4.2 60. léta 20. století a film *Kladivo na čarodějnice*¹³⁶

4.2.1 *Stručný děj*

Celý příběh začíná v polovině 17. století. Jedna žebračka se pokouší schovat hostii při svatém přijímání, aby ji mohla dát nemocné krávkě. Je však při činu přistižena a církevní hodnostáři ji podezřívají z čarodějnictví. Pro vyřešení celé záležitosti je povolán zkušený inkvizitor a zároveň advokát Boblig z Edelstadtu. Ten sestavuje inkviziční tribunál z běžných občanů a začíná vést soudní procesy, které nakonec trvají několik let. Při výsleších je hojně užíváno prostředků tortury za účelem vynucení přiznání. Tím, jak vyslychaných přibývá, roste počet dalších lidí křivě obviněných ze spojení s ďáblem, mezi nimi i řada bohatých lidí z blízkého okolí, které si Boblig vybírá podle výše jejich majetku.¹³⁷

První tři odsouzené ženy na hranici varují ostatní před těmito krutými praktikami. Nikdo ale nemá zájem se Bobligovi postavit. Začíná tak nekontrolovaná vlna masového zatýkání. Do vězení jsou dokonce odvedeni i někteří členové inkvizičního tribunálu. Bobligovu řádění podléhá i děkan Kryštof Lautner, duchovní, který se jako jediný od počátku snažil nelidské jednání zastavit.

¹³⁶ Režie: Vávra O., 1969.

¹³⁷ „Jelikož majetek odsouzených propadal soudu, dostávali se do hledáčku často právě lidé významní. Inkvizitoři a soudci se pak stěhovali do větších a krásnějších domů a získávali další pozemky, zatímco jejich pomocníci sypali popel původních majitelů na smetiště nebo do řeky,“ jak dodává Lukes. LUKES, I. *Hon na čarodějnice v Šumperku 17. století a stalinský monstrproces v Praze na počátku padesátých let 20. století*. Dvacáté století. 2013, č. 2, s. 10.

4.2.2 Analýza

Práva občanů nabyla v 60. letech kolektivního rozměru s důrazem na rozvoj socialistické společnosti.¹³⁸ KSČ v zemi stále uplatňovala svrchovanou moc,¹³⁹ avšak stále více jejích členů bylo nespokojeno s nastavenými hodnotami. A tak se postupně některé oblasti rozvolňovaly.¹⁴⁰ Došlo k nové úpravě svobody slova, projevu a tisku. Novela tiskového zákona z roku 1968¹⁴¹ dokonce úplně zrušila cenzuru. Občané získali možnost se svobodněji vyjadřovat při tvorbě uměleckých děl.¹⁴²

Přibývalo tak pokusů distancovat se od komunistické ideologie. Do textů autoři vkládali morální hodnoty, v něž věřili, i kritiku politického systému a vládnoucí moci, a to převážně formou jinotajů a různých metafor tak, aby je diváci pochopili, ale zároveň, aby tato díla odsouhlasila příslušná schvalovací komise.¹⁴³ Mnohdy se užívaly historické paralely, které zdánlivě nesouvisely s tehdejší dobou, ale které na ni mezi řádky poukazovaly.¹⁴⁴

A právě dobový snímek *Kladivo na čarodějnice*¹⁴⁵ této tvůrčí svobody využívá a na pozadí příběhu odehrávajícího se v 17. století zpodobňuje atmosféru politických procesů předchozí dekády.¹⁴⁶ Tehdy se totiž komunistická vláda snažila potlačit odpor všemi dostupnými prostředky. Souzeni byli jak ti, kteří vykonávali pro tehdejší dobu velmi závažnou

¹³⁸ Srov. ŠIMÁČKOVÁ, K. *Fiktivní, nebo reálná ústava*. In: BOBEK, M. / MOLEK, P. / ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*, s. 133, 134.

¹³⁹ Její dominanci stvrzoval článek 4 nové ústavy: „vedoucí silou ve společnosti i ve státě je předvoj dělnické třídy, Komunistická strana Československa, dobrovolný bojový svazek nejaktivnějších a nejuvědomilejších občanů z řad dělníků, rolníků a inteligence.“ Čl. 4 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

¹⁴⁰ PEŠKA, P., *Úvahy nad popřením ústavnosti v letech 1948–1989*. In: MALÝ, K. / SOUKUP, L. (eds.) *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*, s. 204, 206.

¹⁴¹ Zákon č. 84/1968 Sb., kterým se mění zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. Novela zároveň definovala cenzuru, a to jako „jakékoliv zásahy státních orgánů proti svobodě slova a obrazu a jejich šíření hromadnými informačními prostředky“.

¹⁴² ŠIMÁČKOVÁ, K. *Fiktivní, nebo reálná ústava*. In: BOBEK, M. / MOLEK, P. / ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*, s. 135 a násl.

¹⁴³ V některých případech se nejednalo pouze o symbolickou rovinu. V roce 1968 například jeden československý právník otevřeně napsal: „Je smutnou skutečností, že v období zvláště padesátých let byli velmi často zatýkáni i nevinní lidé, že ve vazbě byli vystavováni nelidskému týrání a že obvinění proti nim byla konstruována teprve dodatečně. Že také lidé mizeli beze stopy, že ve vazbě spáchali ‚sebevraždu‘, že byli odsouzeni k trestu smrti a dlouhodobým trestům odnětí svobody i zcela nevinní lidé nebo lidé, kteří se poměrně málo provinili proti naší společnosti.“ RYCHETSKÝ, J. *Zákon pro 100 000 občanů*. Obrana lidu, 4. 8. 1968. Citováno podle KRYSTUFEK, Z. *Komunistické právo v Československu*. In: BOBEK, M. / MOLEK, P. / ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*, s. 942.

¹⁴⁴ KLÍMA, I. *Moje šílené století*, s. 451 a násl. To byl velký skok oproti filmům z 50. let. Velkolepé produkce zachycovaly nejednu scénu či dokonce celé charaktery postav ideologicky uzpůsobené tehdejšímu režimu. Například známá *Husitská trilogie*, sestávající se z filmů *Jan Hus*, *Jan Žižka* a *Proti všem*, kterou paradoxně natočil stejný režisér jako analyzované *Kladivo na čarodějnice*, bývá často kritizována jako poplatná době. Viz *Století kontroverzního režiséra Otakara Vávry* [online]. Týden.cz, 16. 9. 2011 [cit. 28. 7. 2020]. Dostupné z https://www.tyden.cz/rubriky/kultura/stoleti-kontroverzniho-reziser-a-otakara-vavry_212270.html.

¹⁴⁵ Režie: Vávra, O., 1969.

¹⁴⁶ Srov. URBAN, M. / DRÁPAL, J. *Právo a film. Lze je propojit ve výuce práva na právnických fakultách?* Jurisprudence. 2016, č. 3, s. 36.

politickou protistátní činnost, tak i další, kteří byli považováni za nepřátele režimu.¹⁴⁷ Výsledky se neobešly bez psychického a fyzického týrání za účelem vynucení přiznání, která se často nezakládala na pravdě.¹⁴⁸ Dokonce se stávalo, že obviněný jejich následky nepřežil.¹⁴⁹ Někteří obžalovaní při soudních jednáních vypovídali pouze naučené věty a soudní rozhodnutí byla již předem zkonstruována v jejich neprospěch.¹⁵⁰ Toho všeho je divák v analyzovaném snímku svědkem.

Velkou kapitolou je také přinucení k doznání prostřednictvím mučicích nástrojů. Nejenže jsou takové praktiky z dnešního pohledu nemorální, i v 50. letech platil zákaz donucení k doznání.¹⁵¹ Rovněž vyvstává otázka, zda samotné přiznání obviněného vůbec stačí k odsouzení. V roce 1956 se uzákonila povinnost OČTŘ zkoumat všechny okolnosti případu, přestože se obviněný doznal.¹⁵² Reálně však tato povinnost nebyla vždy dodržována. V předešlém zákoně¹⁵³ dokonce vůbec neexistovala. V politických procesech v 50. letech však častokrát právě doznání obžalovaného bylo jediným důkazem obžaloby.¹⁵⁴ I v 60. letech všem divákům musí být jasné, že je absurdní, aby se někdo přiznal k praktikování čarodějnictví, a ještě byl za to odsouzen k smrti. Ve vykonstruovaném procesu tak není důležité, zda je člověk vinen či nevinen. Nehledí se na spravedlnost. Rozsudek je znám dávno dopředu.

Z uvedeného je patrné, že soudce a bývalý advokát Boblig má obrovskou moc nad vedením procesu i nad tím, jak jsou jednotlivá pravidla interpretována a prováděna. Jako reprezentant práva však má rovněž povinnost dodržovat pravidla profesní právní etiky. Ty ale hrubě porušuje. Manipuluje s fakty a využívá svoji soudcovskou autoritu k tomu, aby mohl činit, co se mu zlíbí. Když například hraběnkou panství, v němž má inkviziční tribunál působnost, informuje o smrti jedné z obviněných, neváhá ji vylicít jinak, než se stala. Ve skutečnosti byla totiž ve své cele zavražděna na jeho příkaz. Když je upozorněn na jeho

¹⁴⁷ RŮŽIČKA, D. *Politické procesy v ČSR v 50. letech*. [online]. Totalita.cz, 1999–2020 [cit. 5. 2. 2020]. Dostupné z <http://www.totalita.cz/proc/proc.php>.

¹⁴⁸ *Metody a způsoby vyšetřování Státní bezpečnosti*. [online]. Politictí vězni.cz. [cit. 15. 11. 2020]. Dostupné z http://www.politictivezni.cz/metody-a-zpusoby-vysetrovani-statni-bezpecnosti.html#_ftn1.

¹⁴⁹ *Hledání nepřitele – politické procesy v Československu*. [online]. Politictí vězni.cz. [cit. 15. 11. 2020]. Dostupné z http://www.politictivezni.cz/index.php?id_str=77.

¹⁵⁰ *Hledání nepřitele – politické procesy v Československu*. [online]. Politictí vězni.cz. [cit. 15. 11. 2020]. Dostupné z http://www.politictivezni.cz/index.php?id_str=77.

¹⁵¹ § 94 zákona č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním.

¹⁵² § 2 odst. 7 zákona č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním. Tato zásada ostatně platí i v současnosti. Viz § 2 odst. 5 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním.

¹⁵³ Zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním.

¹⁵⁴ K tomu Lukes s paralelou *Kladiva na čarodějnice* uvádí: „Vzhledem k tomu, že nikdo ve skutečnosti s démony neobcovoal a na černých psech v noci nelétal, nemohly pro to ani existovat fyzické důkazy. Inkvizitor tak měl jedinou možnost, jak dosáhnout svého cíle — získat doznání. (...) Bez něj by se konstrukce čarodějnických procesů i stalinských čistek zhroutily jako domeček z karet.“ LUKES, I. *Hon na čarodějnice v Šumperku 17. století a stalinský monstrproces v Praze na počátku padesátých let 20. století*. Dvacáté století. 2013, č. 2, s. 10 a 22.

zákonné povinnosti, neváhá tvrdit, že má i svá subjektivní práva, která si utváří a interpretuje ve svůj prospěch.¹⁵⁵

Ve světle jednání tehdejších reálných soudců, kteří byli kritizováni za svévolnou aplikaci právních norem a kteří se v Bobligovi zrcadlí, byl v 60. letech kladen důraz na změnu v jejich rozhodovací praxi. Právní teoretici začali čím dál více zdůrazňovat, že soudce je při aplikaci práva vázán zákonem. Prokurátoři nyní měli dohlížet na to, aby se „neporušovaly zákony, nevynucovaly výpovědi a neodsuzovali nevinní.“¹⁵⁶ Mnoho justičních funkcionářů rezignovalo a chování těch, kteří zůstali, se značně proměnilo. Mimo jiné se začala zdůrazňovat odpovědnost soudce, která byla i v reálné justici do té doby téměř opomíjena.¹⁵⁷

Ani filmový Boblig žádnou odpovědnost za nesprávné rozhodnutí nepřipouští. Samozřejmě, že žádný soudce není neomylný, avšak v právním státě existují možnosti, jak takové chyby odčinit. Boblig však o nápravu ve prospěch spravedlnosti nestojí. Navíc, jak již zaznělo, základním aspektem pro vysoký morální kredit soudce je jeho svědomí. To zaručuje, že se soudce bude z vlastního přesvědčení chovat morálně a v souladu s profesní právníkou etikou. Boblig je však toho názoru, že právník žádné svědomí nepotřebuje.¹⁵⁸ Pokud pak ani vnější mechanismy nebo vyšší autorita nezajistí, aby soudce při svém jednání zvažoval morální stranu věci, může snadno dojít k nekontrolované zlovůli, jak jsme v tomto snímku svědky.

Vedle Bobliga měli na průběh procesů vliv členové inkvizičního tribunálu. Ten byl ale i v reálném prostředí 50. let spíše zdánlivý. Přijetím zákona o zlidovění soudnictví¹⁵⁹ byla zavedena přítomnost soudců z lidu, tedy osob neprávnícky vzdělaných. To by jistě nevadilo, ostatně u některých soudních jednání je laický prvek v podobě přísedících přítomen i dnes. Avšak důraz nebyl kladen na vzdělání či bezúhonný život. Podstatným předpokladem pro výkon jejich funkce byla „oddanost myšlence lidově demokratického zřízení“.¹⁶⁰ Zdá se,

¹⁵⁵ Farář König: „*Rád bych vás upozornil, pane z Edelstadtu, že podle zákona je dovoleno tortury používat jen za asistence soudního tribunálu.*“

Boblig: „*Znám své povinnosti. I svá práva!*“

¹⁵⁶ KLÍMA, I. *Moje šílené století*, s. 234.

¹⁵⁷ MOTEJL, O. *Soudnictví a jeho správa*. In: BOBEK, M. / MOLEK, P. / ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*, s. 819, 820.

¹⁵⁸ Lautner: „*Myslíte, že byste mohl někoho propustit na svobodu?*“

Boblig: „*Ovšem, samozřejmě. Kdyby se prokázalo, že není ve spojení s ďáblem.*“

Lautner: „*A to se prokáže jak?*“

Boblig: „*Víte, že nevím? Mně se totiž každý přiznal. A kdybych se snad někdy zmýlil, soudce není nic jiného než nástroj v ruce božích.*“

Lautner: „*A svědomí?*“

Boblig: „*Já nejsem teolog, já jsem právník.*“

¹⁵⁹ Zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví.

¹⁶⁰ MOTEJL, O. *Soudnictví a jeho správa*. In: BOBEK, M. / MOLEK, P. / ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*, s. 815.

že spíše, než pro nalézání práva byli vybráni pro to, aby procesy vypadaly z formálního hlediska nezávisle a nestranně.¹⁶¹ V analyzovaném filmu soudce této nevzdělanosti dokonce využívá k tomu, aby přisedící mohl manipulovat ve svůj prospěch.¹⁶²

Boblig nadto jednoho z přisedících dokonce zastrašuje. Tvrdí mu, že bylo při výsleších zmíněno i jeho jméno. Boblig připouští, že se jedná o křivé obvinění, i když u všech ostatních naopak automaticky předpokládá jejich vinu bez možnosti se proti takovému nařčení bránit. Gaup je pak z touhy po záchraně vlastního života ochotný zřici se přátel bez sebemenšího odporu. Boblig se evidentně takových nekalých praktik neštítí, i když je to z pozice dnešních hodnot profesní právnické etiky i právních norem něco nemyslitelného a pro soudce by z takového jednání měly být vyvozeny patřičné důsledky.¹⁶³

Další analogií s atmosférou 50. let, i když na první pohled ne tak výraznou, je fakt, že většina významných a vzdělaných lidí neměla chuť se zlovůli, která byla v procesech páchána, postavit. Zpočátku totiž Boblig směřoval svá obvinění pouze na chudé občany. Jak zaznívá i ve filmu, ti, kterých se to netýkalo, si nechtěli připustit, že je důvod k obavám.¹⁶⁴ Varováním děkana Lautnera nepřikládali váhu, a dokonce ani hraběnka, na jejímž panství se procesy odehrávaly, Bobligovy praktiky nechtěla kontrolovat.¹⁶⁵ V jejím chování lze nalézt určitou symboliku závadnosti systému, v němž autority neznalé práva a lhostejné k situaci umožňují existenci vražedné mašinérie. Poté, co si všichni uvědomí, že je potřeba zakročit, je pozdě a ani ti, co mají právní vzdělání, si již nevědí rady. Taktéž se stávají obětí procesů.¹⁶⁶

¹⁶¹ Děkan Winkler: „*Boblig z Edelstadtu nesoudí přece sám. Je tu s ním celý inkviziční tribunál.*“
Děkan Lautner: „*No jo, hejtman nic nestudoval, duchodní je člověk bázlivý, lesmistr je tajný rada a neumí číst ani psát.*“

¹⁶² Bobligův pomocník kupříkladu usvědčí Lautnerovu hospodyni ze spojení s ďáblem nikoli mučením, které ač velice kontroverzní, bylo v 17. století běžné i právně přípustné, ale propíchnutím kůže jehlou bez známky krváčení. Přisedící již takový absurdní test neověří. Jen diváci jsou svědky toho, jak byla užitá tupá strana jehly k zjevnému manipulování s fakty i se samotnými členy inkvizičního tribunálu.

¹⁶³ Boblig: „*Chtěl jsem vás jen upozornit, že dvě z těch čarodějnic udaly taky vaše jméno.*“
Gaup: „*Ježíši Kriste, to není vůbec pravda.*“
Boblig: „*Všemu se věřit nedá, to já vím. Někdy si vymyslí ze msty nějaké jméno. Budte klidný, já vám věřím. Jde jen o to, abyste svůj úřad vykonával opravdu svědomitě. Tady je seznam dalších podezřelých. Musíte je zatknout, i kdyby mezi nimi byli třeba i vaši přátelé. To se nedá nic dělat.*“
Gaup: „*Lidi, kteří jsou podezřelí ze styku s ďáblem, nemohou být mími přáteli.*“

¹⁶⁴ Lesmistr Zeidler: „*Ty tři báby v Losinách se už přiznaly. Třikrát do roka létaly na Petrovy kameny na vidlích a vyváděly tam pěkný věci. Ještěže ty Petrovy kameny nepatří do mého revíru.*“
Barvíř Sattler: „*Pánové, pánové, to se nás přece netýká. Tím si nebudeme kazit večer.*“

¹⁶⁵ Hraběnka: „*Doufám, že už to brzo skončí. Bylo by nepříjemné, kdyby se o tom mluvilo u dvora.*“

¹⁶⁶ Viz proces s Rudolfem Slánským, v němž bylo v politickém procesu odsouzeno několik významných příslušníků KSČ a vládního aparátu. DRDA, A. BERNATT-RESZCZYŃSKÁ, M. *Proces s „protistátním spikleneckým centrem Rudolfa Slánského“*. [online]. Paměť národa. [cit. 8. 4. 2021]. Dostupné

Na konci 60. let byla vlna tvůrčí svobody, v níž mohl vzniknout i tento snímek, znovu potlačena. V roce 1968 byl obnoven cenzurní systém a mnoho uměleckých děl bylo pro neslučitelnost s hodnotami socialistického režimu zakázáno.¹⁶⁷ Některé filmy se pro ideové či kulturněpolitické nedostatky promítaly pouze výjimečně, jiné byly vyřazeny z distribuce nebo putovaly rovnou „do trezoru“.¹⁶⁸ Ani *Kladivo na čarodějnice* zásahům komunistické moci nebylo ušetřeno.¹⁶⁹

4.3 70. a 80. léta 20. století a film *Causa králík*¹⁷⁰

4.3.1 *Stručný děj*

Hlavní postavou filmu *Causa králík* je někdejší významný pražský advokát Oldřich Lukášek, který se kvůli zhoršenému zdraví stěhuje na venkov, kde přebírá advokátní kancelář. V ní ho vedle jiných klientů navštíví i postarší paní Márová, která půjčila synovci Karlu Jounovi větší obnos peněz. Ten tvrdí, že šlo o dar a peníze nechce vrátit. Po počátečním nezájmu se Lukášek rozhodne bojovat za spravedlnost a paní Márové slibuje, že soudní spor určitě vyhraje. Dokonce se mu podaří sehnat svědka, který by jim k tomu svou výpovědí dopomohl. Na soudní jednání se však nedostaví, a tak je rozhodnuto v neprospěch Márové.

Odvolačí soud tento rozsudek zruší a u nového jednání se konečně objeví i chybějící svědek. Odhodí strach, řekne pravdu a tetička spor díky tomu vyhrává. Avšak Lukášek se na konci dočká zklamání. Rozsudek se ruší, protože teta vzala žalobu zpět. Synovec ji dokázal zmanipulovat.

4.3.2 *Analýza*

Po událostech ze srpna roku 1968 bylo cílem KSČ navrácení stavu před začátek svobodných myšlenek spojených s pražským jarem. Sedmá a osmá dekáda minulého století se tak nesly ve znamení kontroly Strany nad vývojem společnosti a zabránění liberalizačních tendencí. Nedochovalo však již k takovým politickým represím, která nabídla 50. léta.¹⁷¹

z <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/proces-s-protistatnim-spikleneckym-centrem-rudolfa-slanskeho>.

¹⁶⁷ ŠIMÁČKOVÁ, K. *Fiktivní, nebo reálná ústava*. In: BOBEK, M. / MOLEK, P. / ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*, s. 135 a násl.

¹⁶⁸ Viz ADAMOVIČ, K. *Cenzurní zásahy do české kultury v letech 1948-1989*. In: MALÝ, K. / SOUKUP, L. (eds.) *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*, příloha č. 3 – Zpráva o situaci v oblasti českého filmu, s. 299–302.

¹⁶⁹ Film sice zůstal v distribuci, ale technický stav jeho kopií byl limitován. BLAŽEJOVSKÝ, J. *Trezor a jeho děti. Poznámky k zakázaným filmům v socialistických kinematografiích*. ILUMINACE. 2010, roč. 22, č. 3, s. 17.

¹⁷⁰ Režie: Jireš J., 1979.

¹⁷¹ PÁNEK, J. / TŮMA, O. a kolektiv. *Dějiny českých zemí*, s. 584.

V oblasti kultury se znovu začaly objevovat cenzurní zásahy. Stranické a státní orgány zajišťovaly, aby kultura plnila „řádnou socialistickou funkci“. Snímky alegorii na fungování režimu již nenabízely, naopak je z nich patrné ovlivnění stranickou ideologií. Mezi filmovými postavami bylo časté oslovení „soudruhu“ a v mnohých z nich byla tehdejší doba líčena velmi idealizovaně.¹⁷² Od konce 70. let se pak poměry pozvolna uvolňovaly. Mohly tak vznikat i snímky prakticky bez ideologického vlivu, avšak takové, jež by byly vyloženě protirežimní, byly nadále nemyslitelné.¹⁷³

I snímek *Causa králík*, který byl natočen v roce 1979, se zdá, spíše než socialistickou agitkou, být nenáročným filmem, který má sloužit k odreagování. Hlavní postava advokáta Lukáška je spořádaným občanem, jenž nijak nevystupuje z řady. Jeho náplň práce je do jisté míry spíše úřednická. K tomuto obrazu právnické profese u divácké veřejnosti dopomáhal fakt, že právnické filmy nezpodobňovaly žádné složité kauzy.¹⁷⁴ Ani v tomto snímku nenajdeme zapeklitý případ. Dle Krystufka byl navíc obecně „ve všech sférách československého (...) života podstatně degradován význam odbornictví i odborníků.“¹⁷⁵

Ani advokacii se v období normalizace nedostávalo od představitelů komunistického režimu velké pozornosti. Počet advokátů nebyl velký, v mnoha případech proto lidé využívali pomoci podnikových právníků. Dle Balíka profese advokáta nebyla v očích veřejnosti brána za prestižní a postupně byla „přeměněna zprvu v zástěrku toho, že právo na obhajobu je chráněno i v komunistickém režimu, posléze v trpěné, na okraj zájmu odstrčené právnické povolání.“¹⁷⁶

Lukášek se tomuto obrazu na počátku filmu nevymyká. Při první návštěvě kanceláře dává jasně najevo, že přichází s cílem co nejméně odpočívat a soustředit se na nerušené dokončení kariéry. Jenomže poté, co se Joun představí jako arogantní mladík, který v advokátovi nevidí důstojného protihráče, se Lukáškův postoj mění. Přestože předmětem sporu není velká suma peněz, nechce dopustit, aby takový povýšený člověk zneužíval naivitu

¹⁷² ADAMOVIČ, K. *Cenzurní zásahy do české kultury v letech 1948-1989*. In: MALÝ, K. / SOUKUP, L. (eds.) *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*, s. 287, 289.

¹⁷³ MÜLLER, M. *Československá kinematografie za komunistické totality – Normalizace a pád režimu (1968-90. léta 20. stol.)*. [online]. Moderní dějiny. [cit. 6. 3. 2020]. Dostupné z <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/ceskoslovenska-kinematografie-za-komunisticke-totality-normalizace-a-pad-rezimu-1968-90-leta-20-stol/>.

¹⁷⁴ Vedle *Causy králík* byl v tomto období natočen ještě snímek *Jak napálit advokáta*, seriál *Paragrafy na kolech* (režie: Růžička M., 1984) a seriál *Doktor z Vejvínku*. Ani v jednom se neobjevují žádné případy na hraně důležitých morálních otázek či takové, které by ukazovaly přílišnou nemorálnost některých lidí v tehdejší společnosti, jako pachatele vražd, loupeží či jiných násilníků, ani tehdejších politických „nepřátel“ režimu.

¹⁷⁵ KRYSUFEK, Z. *Komunistické právo v Československu*. In: BOBEK, M. / MOLEK, P. / ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*, s. 931.

¹⁷⁶ Více viz BALÍK, S. *Advokacie*. In: BOBEK, M. / MOLEK, P. / ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*, s. 908 a násl.

starší paní, která je evidentně slabší stranou, jež by měla být o to více chráněna. Když mu sekretářka navrhuje, aby Joun vrátil pouze půlku dluhu, Lukášek se rozčílí. To, aby byla ve společnosti spravedlnost, považuje za tolik zásadní, že odmítá přistoupit na jakýkoliv kompromis. Z úředníka, který si jen plní své povinnosti, se tak stává bojovník za spravedlnost.¹⁷⁷

Film se dotýká i toho, jak je těžké se potýkat s arogancí podepřenou konexemi, díky nimž si je Joun schopen podmanit i klíčového svědka. Chtělo by se říci, že stejně jako právník Holeček z filmu *Tři přání*, je Lukášek další, který se staví proti tomu, jak to častokrát v socialistické společnosti fungovalo. V tomto případě se nejedná o ochranu člověka, který se navzdory možným neblahým následkům odvážil promluvit proti systému, ale naopak jde o to přesvědčit někoho, kdo se bojí důsledků, aby promluvil a spravedlnost tak byla docílena.¹⁷⁸

Film zobrazuje i konflikt morálky a práva odehrávající se v osobě právníka. Lukášek Márové slibuje, že případ určitě vyhrají. Jistě je potřeba svého klienta hájit a udělat v rámci zákona vše pro to, aby případ dopadl v jeho prospěch. Na druhou stranu je otázkou, zda by měl advokát klientovi slibovat výhru, a to navíc v případě, kdy si jí není vůbec jistý.¹⁷⁹ Jeho boj je navíc poháněn osobními antipatiemi vůči druhé straně. Naštěstí si zároveň uvědomuje, že je zapotřebí, aby bylo spravedlnosti dosaženo řádně, tedy v rámci pravidel profesní etiky. A tak

¹⁷⁷ Sekretářka Zuzana: „A nebylo by lepší tomu darebáčkovi navrhnout nějaký kompromis? Třeba aby zaplatil jen půlku.“

Lukášek: „Ale on si to přece pučil celý.“

Zuzana: „Já vím, ale přece je lepší dostat půl než vůbec nic.“

Lukášek: „To je, ale je to taky do nebe volající nespravedlnost, když takový lump okrade svou starou tetku, nemyslíte?“

Zuzana: „To sice je, ale je to nespravedlnost taky jen poloviční.“

Lukášek: „Co jste to řekla? Tak to neříkejte nikdy. Neexistuje totiž žádná velká nebo malá nespravedlnost. Není nespravedlnost za sedm a půl tisíce, za sedm a půl milionu nebo za sedm a půl koruny. Všechny jsou stejné. Protože v podstatě existuje pouze jedna jediná nespravedlnost. A nám nedal nikdo právo soudit, jestli je malá nebo velká. To by byl začátek našeho konce. A začátek konce každé spravedlnosti.“

¹⁷⁸ Klíčový svědek Chmelař: „Tady je mu každé zavázanej. (...) On mně může setsakramentsky znepříjemnit život. Copak vy nevíte, že i s váma zamává, kdy bude chtít?“

Lukášek: „To já vím. To on už teď o mně rozhlašuje, že jsem tady z trestu.“

Chmelař: „A vaše žena, že nechodí do práce a doma že provozuje nějakou nedovolenou živnostenskou činnost.“

Lukášek: „Takže vy nám svědčit nepůjdete?“

Chmelař: „Nezlobte se.“

¹⁷⁹ Lukášek: „Vám soud poplatky odpustí a můj účet zaplatí pan Joun.“

Márová: „Jen když prohraje, že jo?“

Lukášek: „Ale on to prohrát musí.“

Sekretářka: „Tady ty neprokázaný půjčky doktor Svatoň dělal nerad. Protože je dost prohrával. Vy ne?“

Lukášek: „Já taky.“

Sekretářka: „Tak proč jste jí dával takový naděje?“

Lukášek: „Proč? Protože takoví Jounové nesmějí prostě nad takovejma bezmocnejma babkama tak snadno vyhrávat.“

když se o Jounovi dozví kompromitující informaci, odmítne ji použít, přestože ho k tomu manželka nabádá. Oba sice vědí, že druhá strana nejednala poctivě, avšak není právě taková situace ideální k tomu zachovat se čestně a střežit tolik cenné morální hodnoty?¹⁸⁰

U soudce, který v *Cause králík* rozhoduje spor Márové a Jouna, nelze politické a morální hodnoty příliš hodnotit. Zřejmě je záměrem, že případ není politicky orientovaný. Někteří soudci ale ve skutečnosti měli ambice zejména v politických kauzách prosazovat své stranické ideje. Většina však dle Kühna opustila individualistické myšlení. Ve svých rozhodnutích pouze kopírovali text zákona, bez snah o jakýkoliv pozitivní morální přesah a výchovné působení na společnost.¹⁸¹ Řada soudců neprošla rozsáhlými normalizačními stranickými prověrkami a byla odvolána z funkce.¹⁸²

V tomto filmu se v postavě soudce spíše promítá úřednická náplň práce. Divák si spíše odnáší pocit, že v této době převládal laxní přístup soudů, které se nechtěly zabývat dlouhotrvajícími a složitými kauzami. O projednávaném případě soudce s Lukáškem familiárně hovoří, jako by ho její rozhodování obtěžovalo a bylo zbytečné.¹⁸³ Také na advokátovu žádost o odročení reaguje slovy, že „se jim to strašně protáhne“. Zároveň je jednací síň, v níž se soud odehrává, vyobrazena jako omšelá místnost, kde pomalu odkapává voda ze stropu. Z dnešního pohledu v tom divák může nalézt symboliku bezradnosti advokáta, ale i zastaralosti a v mnoha ohledech nefunkčnosti tehdejšího justičního systému.

¹⁸⁰ Lukáškův přítel Drasnar: (hovoří o Jounovi) „*Ten právě dobývá dceru našeho primáře.*“
Lukášková: „*Takže Joun míří do Prahy. Hele, to by se ti mohlo hodit.*“
Lukášek: „*To by nebyla čistá práce.*“
Lukášková: „*A on pracuje čistě?*“
Lukášek: „*Dovol. Snad nechceš, abych používal stejnejch metod jako on.*“

¹⁸¹ KÜHN, Z. *Ideologie aplikace práva v době reálného socialismu.* In: BOBEK, M. / MOLEK, P. / ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*, s. 62 a 78, 79.

¹⁸² Platilo, že „ten, kdo byl vyloučen ze strany (...) se dopustil zrady ve věci dělnické třídy“ a de facto tak porušil tehdejší soudcovský slib. MOTEJL, O. *Soudnictví a jeho správa.* In: BOBEK, M. / MOLEK, P. / ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*, s. 821.

¹⁸³ Soudce: „*Pročpak jste ty svědky nepřivedli, co? (...) Ty tvoje fínty s tou návštěvou a nenávštěvou, s tím darem a půjčkou, to je sice všechno moc hezký, ale kam bysme přišli, kdybysme se s každým případem takhle párali, prosím tě.*“

Lukášek: „*Takže ten darebák má podle tebe pravdu?*“

Soudce: „*Ale nemá. (...) Ta pravda je někde uprostřed. A až to všechno rozsoudíme, tak se při prvních křtinách sejdou, padnou si do náruče a řeknou si, co jsme si, to jsme si. A my, starý kořeni, se s tím zbytečně pipláme.*“

4.4 Od 90. let 20. století po současnost a seriál *Život a doba soudce*

A. K.¹⁸⁴

4.4.1 *Stručný děj*

Hlavní postavou seriálu *Život a doba soudce A. K.* je mladý soudce Adam Klos. Seriál se z velké části odehrává v soudní místnosti, děj je však doplněn i o události ze soukromého života Klose. Každý díl se věnuje jinému soudnímu případu. Ve druhé sérii navíc diváci mají možnost porovnat, jak se trestné činy staly v kontrastu s tím, co jednotlivé osoby při řízení tvrdí. Během trestních řízení taktéž pozorujeme, jak probíhají porady a hlasování o rozsudku, kterých se účastní soudce a dva přísedící, kteří nemají právní vzdělání. Přinášejí tak pro diváka jiný pohled na otázku viny a trestu.

Samozřejmě takto rozsáhlý seriál ze soudního prostředí nevynechává postavy státních zástupců a advokátů. Jednou z nejvýraznějších je Klosova matka, advokátka, která vystupuje jako velká profesionálka, avšak i ona naráží na úskalí morálních a profesně etických hodnot.

4.4.2 *Analýza*

V roce 1989 se republika po více jak 40 letech vymanila z náruče socialismu.¹⁸⁵ Na počátku 90. let byly přijaty zákony, které pomohly etablovat demokratickou společnost. Byla přijata listina základních práv a svobod¹⁸⁶ a další zákony upravující prvky, které v předchozích dekádách scházely, jako občanská pluralita či svoboda podnikání.¹⁸⁷ V roce 1992 byly také ukončeny práce na nové demokratické ústavě.¹⁸⁸

Při zrodu justice v nové demokracii dle Bobka panovala mylná domněnka, že souzení je nalézání práva bez morálního kontextu. Soudci bývalého režimu tak povětšinou ve své profesi zůstali. Během 90. let však stejně došlo k masivní personální obměně. Někteří odešli do soukromého sektoru za advokátskou praxí, která oproti socialismu nabývala na prestiži, jiní svoji profesní dráhu zcela ukončili.¹⁸⁹

¹⁸⁴ Režie: Sedláček R., Špaček R., Sláma B., Marek P., 2014–2017.

¹⁸⁵ Více viz BUREŠ, J. (ed.). *Česká demokracie po roce 1989: institucionální základy českého politického systému*.

¹⁸⁶ Uvozena byla ústavním zákonem č. 23/1991 Sb. přijatým Federálním shromážděním České a Slovenské Federativní Republiky. V současnosti jako ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

¹⁸⁷ Například zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, zákon č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím nebo zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání.

¹⁸⁸ Ústava byla přijata jako ústavní zákon č. 1/1993 Sb. V článku 1 bylo deklarováno, že Česká republika je demokratický právní stát. Také byl zakotven princip dělby státní moci a upravena soustava nejvyšších státních orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní.

¹⁸⁹ Co se týče advokátní profese, nový zákon z roku 1990 (zákon č. 128/1990 Sb., o advokacii) znamenal návrat k demokratickým hodnotám a obnovu nezávislé advokacie. Do praxe zpět přivedl mnoho právníků, kteří z ní

Rovněž přibylo mnoho mladých soudců, kteří v minulém režimu pracovně nepůsobili a nebyli jím ovlivněni, jak je tomu i u mladého soudce Klose v podání Davida Švehlíka. Jejich morální hodnoty tak byly utvářeny na jiných základech. Jak nám tento seriál ukazuje, soudci jsou při rozhodování téměř každodenně konfrontováni s etickými a morálními hodnotami a dilematy, které je doprovázejí a nad kterými musejí polemizovat. Bobek tak správně dodává, že „souzení druhých nezbytně vyžaduje vynášení hodnotově ukotvených etických soudů, ať je to již v rámci soudu výslovně svěřené úvahy, výkladu neurčitých právních pojmů či určitého způsobu vedení řízení a přístupu k účastníkům.“¹⁹⁰

V analyzovaném seriálu je jednání soudce A. K. doplněno o vnitřní monology plné pochybností a úvah o morálce a spravedlnosti. Kupříkladu u projednávané vraždy patnáctileté dívky třemi hochy¹⁹¹ nejsou předmětem hlavního líčení důkazy, zda se čin stal, ale spíše morální otázka, jaký trest za jeho brutální provedení pachatelé zaslouží. Průběh hlavního líčení je velmi emotivní, ale soudce se snaží být nezaujatý, i když je to kvůli způsobu spáchání činu složité.¹⁹² Při poradách soudního senátu zase přisedící přes svou individuální morálku zapomínají, že o vině je třeba rozhodovat taktéž podle práva a bez citové zainteresovanosti.

Tak, jak se silně proměnila tvář společnosti, změnila se i od základů česká kinematografie. Stát již pomyslně nadržel v rukou monopol na filmovou a televizní tvorbu a cenzura již nediktovala, jaké filmy smějí být natočeny či vpuštěny do distribuce. Vznikaly snímky, jež mohly bez okolků reagovat na společenskou situaci a také ty, které zobrazovaly motivy a nové fenomény, které s sebou nová doba přináší.¹⁹³ Soudce Klos kupříkladu řeší morálně kontroverzní případ důchodkyně, která je obviněná z toho, že nezaplatila produkty, které jí byly pod nátlakem nabídnuty na pochybné prodejní akci lidí, jimž dala současná doba příhodnou přezdívku „šmejdi“. Druhá série zase například reflektuje rasově motivovaný násilný útok, jehož vyšetřování je navíc spojeno s policejní brutalitou. Dále poukazuje na v dnešní době velmi aktuální otázku složitosti prokázání trestného činu znásilnění či fenomén rychlé jízdy, se

během předešlého režimu museli nedobrovolně odejít, stejně tak jako osoby, jež by se tehdy k jejímu studiu v první řadě ani nedostaly.

¹⁹⁰ BOBEK, M. *(R)Evoluce, která se nekonala – justice dvacet let poté*. [online]. Jiné právo, 29. 8. 2009. [cit. 2. 3. 2020]. Dostupné z <https://jinepravo.blogspot.com/2009/08/revoluce-ktera-se-nekonala-justice.html>.

¹⁹¹ Šestý díl druhé řady seriálu.

¹⁹² Soudce A. K.: „*Celé to přesahuje lidskou zkušenost. Nedá se to vysvětlit, ani pochopit. Ani já nerozumím. Nevím proč, proč zrovna takhle. Ale musím to vnímat objektivně. Jen to, co mám, co vím. Žádný emoce.*“

¹⁹³ Srov. DOMINKOVÁ, Petra. „*Máme demografiju, ne?*“ *Současnost v české kinematografii po roce 1989*. In: GJURIČOVÁ, A. / KOPEČEK, M. (eds.). *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*, s. 175 a násl.

kterým mohou být spojeny neblahé následky. Navíc se i další filmaři čím dál více zaměřují na morální dilemata svých postav,¹⁹⁴ právníky nevyjímaje.¹⁹⁵

Zároveň se znovu dostává do popředí otázka spravedlnosti. Klos je oproti Lukáškovi vůči její existenci skeptický.¹⁹⁶ Samozřejmě je to dáno i postavením soudce, který oproti advokátovi musí rozhodnout. Ví, že případy musí řešit podle předložených důkazů. U vraždy, kdy si obžalovaný způsobil hypoglykemický záchvat a přešel nevěrnou ženu, se úmysl nepodaří prokázat a soudci nezbývá nic jiného než dotyčného zprostit obžaloby. V kontrastu s fakty, jaká o případu zná pouze divák, je to paradoxní, avšak podobným soudním rozhodnutím se v právním státě, který má fungovat na principu spravedlnosti, nelze zcela vyhnout.

Seriál se nadto zaměřuje i na poměrování morálních a etických hodnot v rovině Klosova osobního života. V závěrečném dílu se zpronevěří nejen etickým zásadám, ale i právním normám. Ve snaze pomoci svému nejlepšímu kamarádovi a své matce vydírá bývalého spolužáka, nynějšího náměstka vrchního státního zástupce. Oproti Lukáškovi z normalizační *Causy králík* tak využívá dostupných informací nezákonným způsobem. Seriál tak ukazuje, že i právník může mít odvrácenou tvář. Oproti Bobligovi však přijímá odpovědnost za své činy a odstupuje z funkce soudce.¹⁹⁷

Morální a etické otázky přináší i přítomnost jeho matky, advokátky Klosové. V první řadě seriálu se spolu setkávají v soudní síni u kauzy, kterou ostře sledují média. Ačkoliv je mezi advokátkou a soudcem příbuzenský vztah, Klos na to neupozorní, protože věří, že dokáže nestranně rozhodnout. Už to by mohl být důvod k vyloučení proto, aby nebyla ohrožena důvěra ve spravedlnost a nezávislost justice.¹⁹⁸ Samozřejmě někteří právníci chtějí dokázat, že i přes možný etický problém dokáží svoji práci profesionálně vykonat. V tomto případě však vyvstávají pochybnosti, jelikož divák v průběhu seriálu může pozorovat, že má soudce Klos s matkou složitý vztah. Ostatně i Klosová čelí jako advokátka mnoha momentům, v nichž je

¹⁹⁴ Srov. URBAN, M. / DRÁPAL, J. *Právo a film. Lze je propojit ve výuce práva na právnických fakultách?* Jurisprudence. 2016, č. 3, s. 36.

¹⁹⁵ Již výše byli připomenuti advokáti Ressler z filmu *Ex offio* a Auředníček ze *Zločinu v Polné*. Zmínit však lze i soudce Gaudeta z televizního filmu *Velký případ* (Režie: Zelenka Z., 1999).

¹⁹⁶ Soudce A. K.: „*Vím, že spravedlnost neexistuje. O tom, co se stalo, vím jenom ze spisu a z toho, co mi řeknou. Netuším, co je za tím. Hledám možný motivy, vysvětlení. Říká se, že svědek všechno viděl, nic nezná, nic nemusí rozhodnout. Znalec nic neviděl, všechno zná, nic nemusí rozhodnout. Soudce nic neviděl, nic nezná a musí o tom rozhodnout. Možná se někdy zmýlím, ale je lepší nepotrestat zločince než zavřít nevinného. Pořád jsou tu ještě soudy vyšší instance a boží mlýny.*“

¹⁹⁷ Soudce A. K.: „*Vzdal jsem se funkce, definitivně. Už to nemůžu dál dělat. Nemohu soudit za to, co jsem sám udělal.*“

¹⁹⁸ NEMEŠKALOVÁ ROSINOVÁ, A. *Objektivní test nestrannosti v případech vztahu soudce k účastníkům řízení a jejich zástupcům*. Jurisprudence. 2017, č. 6, s. 32.

možné nalézt výzvy spojené s profesní etikou. Patří však do té skupiny právníků, kteří morální stranu právnícké profese příliš neřeší.¹⁹⁹ Nabízí tak zajímavý kontrast oproti jejímu synovi.

¹⁹⁹ Klosová: „*No, tušila jsem, že některé ty transakce nebyly úplně košer.*“
Klos: „*Tak proč jsi pro ně dělala?*“
Klosová: „*Řešila jsem formu, ne obsah. Jsem advokátka.*“

ZÁVĚR

V této diplomové práci jsem se snažila využít potenciál právnických filmů, které i vyučující na právnických fakultách používají čím dál častěji. Zaměřila jsem se na právo, morálku a na jejich vzájemný vztah, který jsem ve spojení s tuzemskými právníckými filmy zkoumala v kulturně-historickém kontextu naší země.

Je jistě pravda, že nejedem čtenář této diplomové práce měl již před přečtením jejích úvodních řádků povědomí o tom, že snímky z 50. let jsou diametrálně odlišné od toho, co se produkuje v současnosti. Je taktéž známo, že v 60. letech si mohli filmaři dovolit mnohem otevřenější přístup než za dob normalizace. Myslím si však, že ne všichni se vždy zaměřovali na to, jak je vyobrazeno právo a jeho vztah s morálkou, natož že existuje přímo obor, který se zabývá právníckými filmy. I proto jsem chtěla v práci ukázat, zda může být vztah práva a morálky v právnických filmech, potažmo jeho zobrazení, historicky podmíněn.

Jak bylo v práci zmíněno, v 50. letech minulého století byli právníci, v nichž se vztah práva a morálky zrcadlí, na okraji společnosti i zájmu filmařů. Poté, co KSČ převzala politickou moc, byly film a televize významným prostředkem k prosazování jejích hodnot. Soudce i laickým přísedícím se mohl stát pouze vybraný okruh osob. Advokátní praxe byla vyhnána na okraj pozornosti. Zřejmě proto v československé filmografii 50. let nenajdeme právnícký film, jehož hlavní postavou by byl právě advokát či soudce. Tvůrci právníckého filmu *Tři přání* přesto do svého filmu zasadili podnikového právníka, který kolorit zástupců právnícké profese této éry vystihuje. Jeho naivita ve víru v socialismus se z dnešního pohledu zdá poněkud úsměvná. Jeho touha po bohatství není možná daleko od toho, jak někteří vidí právníky i v současnosti. Nečestnost, sobeckost a ignorance však nejsou vlastnosti, kterými by měl právník podle mého názoru oplývat (a to i v soukromém životě). Možná i vzhledem k tomu, že filmy musely být odsouhlaseny příslušnou komisí, je právník Holeček nakonec vyličen v lepším světle. Avšak to, zda opravdu pomůže příteli postavit se proti tehdejšímu systému, již ve filmu nezazní. Možná proto, že jeho „vykoupení“ nepřicházelo v kontextu tehdejších hodnot v úvahu nebo filmaři nechtěli charakter tehdejšího právníka zcela napravit. Důležité je však celkové vyznění tohoto snímku, který atmosféru tehdejší doby podle toho, jak se na ni díváme dnes, dokresluje. Chování přítele hlavní postavy, které v dnešní době není v rozporu s právem ani morálkou bylo potrestáno a naopak klamání a přivlastnění si majetku druhých právníkem Holečkem bylo v pořádku a navíc odměněno povýšením. Tvůrci tak upozornili na pokrytecké chování a tehdejší pokřivený stav morálky a právního systému.

V případě snímku *Kladivo na čarodějnice* se filmaři v uvolněných 60. letech nebáli tehdejšího právníka a právní systém zobrazit v tom nejhorším světle. Kulturní počiny z této doby, zejména z období pražského jara, se obecně vyznačují kritikou komunistického režimu, v němž byly právo a justice zneužívány k potlačení politických odpůrců a k prosazení politické ideologie. Čarodějnické procesy se v analyzovaném filmu sice odehrály již v 17. století, avšak tvůrci využili mnoho podobností s průběhem politických procesů, jejichž nejtemnější fáze se odehrála v předešlé dekádě.²⁰⁰ Zatímco do té doby lidé i filmy museli o těchto skutečnostech mlčet, analyzovaný snímek z 60. let surovým pohledem alegoricky ukazuje realitu komunistické vlády. Filmový soudce zastrašuje přísedící, při výsleších užívá nedovolených metod a vkládá křivě obviněným do úst nepravdivé výpovědi. Přitom, jak připomíná Atkinsová, zrovna u soudce řada lidí očekává vysoký morální profil. Předpokládá se, že soudci jsou eticky vyzrálí a jejich svědomí jim dovoluje vykonávat nestranné a nezávislé soudnictví.²⁰¹ Boblig však popírá, že by právník vůbec nějaké svědomí měl mít. Nabízí se otázka, zda jej měli soudci nebo prokurátoři během reálných procesů. Poněkud skrytou, avšak důležitou symboliku s tehdejším režimem spatřuji v tom, jak se k celé věci stavěli vzdělaní a mocní lidé. O průběh procesů se nezajímali a výsledek jim byl možná nepříjemný, avšak dokud se jich případy netýkaly, nejevili o ně sebemenší zájem. A tak lze znovu najít jisté pokrytectví, které v tehdejší morálce panovalo. Dalo by se říci, že právo nad morálními hodnotami vítězilo. Naštěstí si lidé v 60. letech oproti minulosti začali uvědomovat, že je důležité se bít za hodnoty, které i dnes považujeme za nepostradatelné.

V období normalizace byli právníci stále na okraji zájmu. Ani profese advokáta, kterým je hlavní hrdina filmu *Causa králik*, nebyla brána za nijak prestižní.²⁰² Filmovým průmyslem představitelé právnických profesí již nebyli prezentováni jako nemorální jedinci, avšak do hrdinných prototypů měli také daleko. Zobrazováni byli tak, jak je realita inspirovala, tedy jako úředníci, kteří se zabývají jednoduchými případy. S příchodem 80. let se však stále více ozývala i témata spojená s morálními otázkami. Analyzovaná *Causa králik* z roku 1979 tak stojí někde na pomezí. Advokát Lukášek je sice zobrazen jako postarší právník, který by nejraději v práci odpočíval, avšak když se mu dostane do rukou případ okradené paní Márové, stane se z něj bojovník za spravedlnost. Jinak je to ovšem se soudcem, který vede soudní jednání Márové proti jejímu synovci Jounovi. Kauzou se nechce příliš zaobírat, jen si chce odvést svoji

²⁰⁰ Srov. LUKES, I. Hon na čarodějnice v Šumperku 17. století a stalinský monstrproces v Praze na počátku padesátých let 20. století. Dvacáté století. 2013, č. 2, s. 9–26.

²⁰¹ ATKINSOVÁ, L. *Kde se vzaly, tu se vzaly... etická pravidla a etické kodexy*. Auditor. 2012, roč. 19, č. 9, s. 16.

²⁰² Více viz BALÍK, S. *Advokacie*. In: BOBEK, M. / MOLEK, P. / ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*, s. 908 a násl.

práci. Možná je mu jasné, že Joun přišel k penězům nepoctivě, ale nezajímá ho, že advokát má svědka, který se nedostavil. Nepředvolá ho, protože si myslí, že si to strany urovnají samy. Toto ale přece není úlohou soudce a ani za dob normalizace nebylo. Film navíc zobrazuje soud jako omšelou místnost, v níž kape voda ze stropu. Frustrace z tehdejšího právního systému se tak v divákovi prohlubuje. Avšak nakonec, i přes neochotu soudce, Márová svůj spor vyhrává. Film tak ukazuje, že právo navzdory laxnímu přístupu dokáže ochránit morální hodnoty. Oproti předchozím dekadám je to jistě velký pokrok. Snímek však taktéž v dovětku ukazuje střetnutí s realitou. Snad aby divák nezapomněl, v jaké době se příběh odehrává. Konexemi ověřený Joun zmanipuloval stařenku, aby žalobu vzala zpět. Tvůrci tak poukázali na to, že ani když právo a morálka stojí na jedné straně, nezaručuje to spravedlivý výsledek. V některých případech to však vidíme ve filmech i v reálném světě dodnes.

S počátkem 90. let se dostavila svoboda tvoření a vyjadřování a kultura odpolitizováním změnila svou tvář. Nejenže s příchodem západního vlivu začali být filmaři odvážnější, ale i nová doba s sebou přinášela nové fenomény, s nimiž se na filmovém plátně a televizní obrazovce chtěli tvůrci vypořádat. Se svobodou vstoupila i možnost zobrazovat právníky v nelichotivých situacích s ne zcela pozitivními vlastnostmi, v nichž filmaři mohli zrcadlit nespokojenost s právním systémem i morálními hodnotami některých jedinců. V posledních třech dekadách se čím dál častěji objevují pokusy o to, komplexně zobrazit osoby právníků s klady i zápory, i jejich osobní život plný složitých rozhodování a svodů na hraně morálky i zákona. Soudce Klos si v seriálu *Život a doba soudce A. K.* téměř v každé trestní kauze sám sobě dává etické otázky a polemizuje nad morálkou, spravedlností a svědomím. Když se pak v soukromém životě zachová nečestně, dokáže čelit následkům svého jednání a dobrovolně se vzdává funkce soudce. Naopak postava jeho matky, advokátky Klosové, sama přiznává, že se stará jen o to, aby dokumenty byly připraveny v souladu s právem, morální hodnoty a profesní etiku neřeší. To některým lidem jistě může potvrdit domněnku, že současným advokátům záleží jen na penězích, avšak úkolem filmařů není tyto názory vyvracet. Mají spíše diváky podnítit k zamyšlení nad důležitou úlohou morálky v právu, a to dle mého názoru splňují.

Závěrem je namístě dodat, že všechny analyzované filmy podávají důkaz o tom, že vztah práva a morálky je nevyčerpatelné téma v každé době. Hodnoty společenské morálky i objektivní právo se za více než 70 let samozřejmě proměnily. Samotný právní systém občas kladl (a možná někdy stále klade) překážky v boji za hájením morálních hodnot. Justice se často postarala o potrestání osob, i když v tom mnoho lidí vidělo nespravedlnost. To však jen o to více podnítilo filmaře k tomu takové situace vykreslit na stříbrném plátně. Vždy se naši tvůrci, kteří ve svých snímcích zobrazili právníky, kteří se bijí za spravedlnost, ale i jejich přesné

opaky. Doufám, že i proto, aby diváky podnítily k zamyšlení se nad jejich vlastními hodnotami a nad jejich názory o právu a morálce. Právníké filmy tak zůstávají důležitým svědkem o vývoji doby, o rozvoji vztahu práva morálky i o postavení samotných právníků a jeho proměnách.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

PF UK	Právnická fakulta Univerzity Karlovy
ČR	Česká republika
ČSFD	Česko-slovenská filmová databáze
KSČ	Komunistická strana Československa
OČTŘ	Orgány činné v trestním řízení

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

I. Seznam použité literatury

Monografie

AGHA, Petr a kolektiv. Právo v kontextu umění, filmu a literatury. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. ISBN 978-80-246-4552-0

ANZENBACHER, Arno. Úvod do etiky. Přeložil Šprunk, Karel. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0917-5

BOBEK, Michal / MOLEK, Pavel / ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.). Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7

BOBEK, Michal / ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.). Jiné právo literární. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-16-2

BUREŠ, Jan (ed.). Česká demokracie po roce 1989: institucionální základy českého politického systému. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4283-0

GERLOCH, Aleš. Teorie práva, 6. aktualiz. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-454-1

GJURIČOVÁ, Adéla / KOPEČEK, Michal (eds.). Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989. Praha: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-876-8

HAMUĽÁK, Ondrej (ed.). Právo v umění a umění v právu. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87576-14-4

HARVÁNEK, Jaromír a kolektiv. Teorie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-104-5

HAVEL, Václav. Spisy 4. Eseje a jiné texty z let 1970–1989. Dálkový výslech. Praha: Torst, 1999. ISBN 80-7215-090-1

HOLLÄNDER, Pavel. Filosofie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. ISBN 80-86898-96-2

JANOTOVÁ, Helena / SCHELLE, Karel / SCHELLEOVÁ, Ilona. Profesní etika. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86861-42-2

KLÍMA, Ivan. Moje šílené století. Praha: Academia, 2009. Paměť (Academia). ISBN 978-80-200-1697-3

KNAPP, Viktor. Teorie práva. Praha: C. H. Beck, 1995. ISBN 80-717-902-81

KOZÁK, Jiří. Právo na pomezí diktatury a demokracie: právní vyrovnání s totalitní minulostí v České republice po roce 1989. Praha: Auditorium, 2014. Téma (Auditorium). ISBN 978-80-87284-50-6

MALÝ, Karel / SOUKUP, Ladislav (eds.). Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0863-4

MARŠÁLEK, Pavel. Právo a společnost. Praha: Auditorium, 2008. ISBN 978-80-903786-8-1

MARŠÁLEK, Pavel. Příběh moderního práva. Praha: Auditorium, 2018. ISBN 978-80-87284-66-7

MARŠÁLEK, Pavel. Teorie státu a práva v kontextu proměn právního myšlení v českých zemích 1948-1989. Právněhistorické studie. 2007, roč. 39. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. ISBN 978-80-24613-66-6

MORÁVEK, Jakub. Model práva: vztah práva a morálky. Praha: Linde Praha, 2013. ISBN 978-80-7201-911-3

MUCHA, Ivan. Proměny práva a společnosti. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. ISBN 978-80-7380-596-8

MÜLLER, Karel B. Politická sociologie: politika a identita v proměnách modernity. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-73803-94-0

PÁNEK, Jaroslav / TŮMA, Oldřich a kolektiv. Dějiny českých zemí. Vydání druhé, doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-3994-9.

PETRÁŠ, Jiří / SVOBODA, Libor (eds.). Jaro '68 a nástup normalizace: Československo v letech 1968-1971. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. ISBN 978-80-87912-99-7

SOBEK, Tomáš. Právní myšlení: kritika moralismu. Praha: Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Vydavatelstvím a nakladatelstvím Aleš Čeněk, Plzeň, 2011. ISBN 978-80-7380-311-7

ŠKOP, Martin. Právo a vášeň: jazyk, příběh, interpretace. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5464-6

Odborné články

ADAMEC, Martin. Prokuratura a její vývoj na našem území. [online]. epravo.cz, 7. 9. 2016. [cit. 10. 3. 2020]. Dostupné z <https://www.epravo.cz/top/clanky/prokuratura-a-její-vyvoj-na-nasem-uzemi-102856.html>

ATKINSOVÁ, Lucie. Kde se vzaly, tu se vzaly... etická pravidla a etické kodexy. Auditor. 2012, roč. 19, č. 9, s. 16–18

BÁRTA, Milan. Cenzura československého filmu a televize v letech 1953-1968. In: TÁBORSKÝ, Jan (ed.). Securitas imperii. 10 (2003), Sborník k problematice vztahů čs. komunistického režimu k „vnitřnímu nepříteli“, s. 5–57

BEARD, Amy S. From Hero to Villain: The Corresponding Evolutions of Model Ethical Codes and the Portrayal of Lawyers in Film. New York Law School Law Review. 2011, roč. 55, č. 4, s. 961–980

BLAŽEJOVSKÝ, Jaromír. Trezor a jeho děti. Poznámky k zakázaným filmům v socialistických kinematografiích. ILUMINACE. 2010, roč. 22, č. 3, s. 8–27

BOBEK, Michal. (R)Evoluce, která se nekonala – justice dvacet let poté. [online]. Jiné právo, 29. 8. 2009. [cit. 2. 3. 2020]. Dostupné z <https://jinepravo.blogspot.com/2009/08/revoluce-ktera-se-nekonala-justice.html>

ČERMÁK, Karel. Jak nás vidí veřejnost – závěr. [online]. Jiné právo, 29. 10. 2007. [cit. 2. 1. 2020]. Dostupné z <https://jinepravo.blogspot.com/2007/10/jak-ns-vid-veejnost-zvr.html>

DENVIR, John. Lawyers We Love To Hate. [online]. The On-line Journal of Law & Popular Culture, 2003. [cit. 19. 11. 2019].

Dostupné z https://cap-press.com/sites/pj/love2hate_denvir.htm

DRÁPAL, Jakub. Filmy o právnících. [online]. JINÉ PRÁVO, 10. 7. 2012. [cit. 3. 4. 2020]. Dostupné z <https://jinepravo.blogspot.com/2012/07/jakub-drapal-filmy-o-pravnicich.html?m=1>

ELKINS, James R. Reading/Teaching Lawyer Films. Vermont Law Review. 2004, roč. 28, č. 4, s. 813–879

ELKINS, James R. Popular Culture, Legal Films, and Legal Film Critics. Loyola of Los Angeles Law Review. 2007, roč. 40, s. 745–791

FRIEDMAN, Lawrence M. Law, Lawyers, and Popular Culture. Yale Law Journal. 1989, roč. 98, s. 1579–1606

HADDAD, Tonja. Silver Tongues on the Silver Screen: Legal Ethics in the Movies. Nova Law Review. 2000, roč. 24, č. 2, s. 673–700

HERMANN, Donald H. J. Character or Code: What Makes a Good And Ethical Lawyer. South Carolina Law Review. 2011, roč. 63, s. 339–365

HYLAND, William G., Jr. Creative Malpractice: The Cinematic Lawyer. Texas Review of Entertainment and Sports Law. 2008, roč. 9, s. 231–280

CHALOUPKOVÁ, Iva. Kdo je kdo právník, advokát, notář. [online]. ČAK. [cit. 20. 11. 2019]. Dostupné z <https://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=3249>

KOPA, Martin. Profesní etika v české právní praxi a právním vzdělávání aneb měla by profesní etika být povinnou součástí právnických studií? [online]. Časopis pro právní vědu a praxi. 2013, č. 1, s. 21–27. [cit. 15. 7. 2020]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/5788>

LUKES, Igor. Hon na čarodějnice v Šumperku 17. století a stalinský monstrproces v Praze na počátku padesátých let 20. století. Dvacáté století. 2013, č. 2, s. 9–26

MORRIS, Grant. Devils Down Under: Perceptions of Lawyer's Ethics in New Zealand Fiction. Victoria University of Wellington Legal Research. 2014, č. 145, s. 609–630

NEMEŠKALOVÁ ROSINOVÁ, Alžběta. Objektivní test nestrannosti v případech vztahu soudce k účastníkům řízení a jejich zástupcům. *Jurisprudence*. 2017, č. 6, s. 30–39

OSBORN, Guy. Borders and Boundaries: Locating the Law in Film. *Journal of Law and Society*. 2001, roč. 28, č. 1, s. 164–175

SPENCER, Rachel M. A. What Can Hollywood Teach Us About Legal Ethics? [online]. *Law CPD*. 2010. [cit. 13. 11. 2019]. Dostupné z https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2512962

SPITZ, David M. Heroes or Villains? Moral Struggles vs. Ethical Dilemmas: An Examination of Dramatic Portrayals of Lawyer and the Legal Profession in Popular Culture. *Nova Law Review*. 2000, roč. 24, č. 2, s. 724–750

URBAN, Michal / DRÁPAL, Jakub. Právo a film. Lze je propojit ve výuce práva na právnických fakultách? *Jurisprudence*. 2016, č. 3, s. 27–37

II. Seznam použitých elektronických zdrojů

Česko-Slovenská filmová databáze. [online]. *CSFD.cz* [cit. 21. 6. 2020]. Dostupné z <https://www.csfd.cz/>

Detail předmětu Právo a film. [online]. *Informační systém UK*. [cit. 9. 1. 2020]. Dostupné z <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=predmet&kod=HV4040>

DRACHOVSKÁ, Karolína. Studenti by měli na fakultě dostat více právnické potraviny, aby za ní nemuseli utíkat jinam. *Rozhovor s Michalem Urbanem* [online]. *Právní prostor*, 29. 1. 2019. [cit. 4. 2. 2021]. Dostupné z <https://www.pravniprostor.cz/clanky/ostatni-pravo/rozhovor-judr-michal-urban-studenti-by-meli-na-fakulte-dostat-vice-pravnicke-potravy-aby-za-ni-nemuseli-utikat-jinam>

DRDA, Adam. BERNATT-RESZCZYŃSKÁ, Markéta. Proces s „protistátním spikleneckým centrem Rudolfa Slánského“. [online]. *Paměť národa*. [cit. 8. 4. 2021]. Dostupné z <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/proces-s-protistatnim-spikleneckym-centrem-rudolfa-slanskeho>

Etické zásady chování soudce [online]. *Soudcovská unie ČR*, 26. 11. 2005 [cit. 15. 8. 2020]. Dostupné z <https://www.soudci.cz/o-nas/eticke-zasady-chovani-soudce.html>

Etický kodex státního zástupce [online]. Nejvyšší státní zastupitelství, 16. 4. 2019 [cit. 20. 3. 2020]. Dostupné z <http://www.nsz.cz/index.php/cs/eticky-kodex-statniho-zastupce>

Filmový přehled. Tři přání. [online]. Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu. [cit. 1. 6. 2020]. Dostupné z <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/396316/tri-prani>

Historie advokacie v ČR [online]. Česká advokátní komora. [cit. 9. 3. 2020]. Dostupné z <https://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=38>

Hledání nepřitele – politické procesy v Československu. [online]. Politických vězňů. [cit. 15. 11. 2020]. Dostupné z http://www.politictivezni.cz/index.php?id_str=77

KABÁT, Marcel. Jan Hus, vzor 1954. Ideologický film se jako hlavní uctění Husovy památky opravdu nehodí. [online]. LIDOVKY.cz, 7. 7. 2020. [cit. 20. 1. 2021]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/kultura/kabat-jan-hus-vzor-1954-ideologicky-film-se-jako-hlavni-ucteni-husovy-pamatky-opravdu-nehodi.A200707_103831_ln_kultura_jto.

Lawyers and Film Course. Professor James R. Elkins. [online]. Dostupné z <http://lawlit.net/film04/>

Metody a způsoby vyšetřování Státní bezpečnosti. [online]. Politických vězňů. [cit. 15. 11. 2020]. Dostupné z http://www.politictivezni.cz/metody-a-zpusoby-vysetrovani-statni-bezpecnosti.html#_ftn1

MÜLLER, Martin. Československá kinematografie za komunistické totality – 1. část (1945–1956). [online]. Moderní dějiny. [cit. 29. 2. 2020]. Dostupné z <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/ceskoslovenska-kinematografie-za-komunisticke-totality-1-cast-1945-1956/>

MÜLLER, Martin. Československá kinematografie za komunistické totality – Nová vlna. [online]. Moderní dějiny. [cit. 2. 3. 2020]. Dostupné z <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/ceskoslovenska-kinematografie-za-komunisticke-totality-nova-vlna/>

MÜLLER, Martin. Československá kinematografie za komunistické totality – Normalizace a pád režimu (1968–90. léta 20. stol.). [online]. Moderní dějiny. [cit. 6. 3. 2020]. Dostupné z <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/ceskoslovenska-kinematografie-za-komunisticke-totality-normalizace-a-pad-rezimu-1968-90-leta-20-stol/>

Přehled filmu *Causa Králík* [online]. ČSFD. [cit. 3. 4. 2021]. Dostupné z <https://www.csfd.cz/film/4820-causa-kralik/prehled/>

Přehled filmu *Kladivo na čarodějnice* [online]. ČSFD. [cit. 3. 4. 2021]. Dostupné z <https://www.csfd.cz/film/9455-kladivo-na-carodejnice/prehled/>

Přehled filmu *Tři přání* [online]. ČSFD. [cit. 3. 4. 2021]. Dostupné z <https://www.csfd.cz/film/5006-tri-prani/prehled/>

Rozhovor s Alešem Kýrem. [online]. iDNES.cz, 29. 6. 2005 [cit. 15. 4. 2021]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/milada-horakova-umirala-ctvrt-hodiny-zjistili-historici.A050629_090843_domaci_lkr

Rudé právo. 1. 7. 1958, roč. 38, č. 180, s. 2. [cit. 28. 7. 2020]. Dostupné z <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1958/7/1/2.png>

Století kontroverzního režiséra Otakara Vávry [online]. Týden.cz, 16. 9. 2011. [cit. 28. 7. 2020]. Dostupné z https://www.tyden.cz/rubriky/kultura/stoleti-kontroverzniho-reziseru-otakara-vavry_212270.html

ŠIKEL, Lukáš. O prohřešcích právníků by se měla vést větší odborná debata. Rozhovor s Maximem Tomoszkiem [online]. Právní rádce, 19. 2. 2018. [cit. 28. 7. 2020]. Dostupné z <https://pravniradce.ihned.cz/c1-66053400-o-prohrescich-pravniku-by-se-mela-vest-vetsi-odborna-debata#>

ŠTEPÁNIKOVÁ, Markéta. Filmy a seriály, které ovlivňují svět práva. [online]. PRÁVO 21, 1. 11. 2016. [cit. 3. 4. 2020]. Dostupné z <https://pravo21.online/literarne/filmy-a-serialy-ktere-ovlivnuji-svet-prava>

Usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů ČR

Výzkum společnosti Nielsen Admosphere. [online]. [cit. 29. 11. 2019]. Dostupné z <https://www.nielsen-admosphere.cz/press/ato-televizi-sledujeme-vice-a-v-lepsi-kvalite/>

III. Seznam použitých právních předpisů

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky

Zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví

Zákon č. 322/1948 Sb., o advokacii

Zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním

Zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

Zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích

Zákon č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci

Zákon č. 84/1968 Sb., kterým se mění zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích

Zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů

Zákon č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím

Zákon č. 128/1990 Sb., o advokacii

Ústavní zákon č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky

Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání

Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii

Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů

PŘÍLOHY

1. *Vybrané české a československé právnícké filmy*

Filmy o právnících a filmy o právu

- S vyloučením veřejnosti (1933, režie: Frič M.)
- Advokátka Věra (1937, režie: Frič M.)
- Soud boží (1938, režie: Slavíček J.)
- Ducháček to zařídí (1938, režie: Lamač K.)
- Advokát chudých (1941, režie: Slavínský V.)
- Případ pre obhajcu (1964, režie: Hollý M.)
- Soud pana Havleny (1967, režie: Bergerová E. M.; literární předloha: Čapek K.)
- Kladivo na čarodějnice (1969, režie: Vávra O.)
- Rozhovory (1969, režie: Schorm E.)
- Odvážná slečna (1969, režie: Filip F.)
- Případ Mauricius (1970, režie: Balík J.)
- Advokátka (1977, režie: Lettrich A.)
- Causa Králík (1979, režie: Jireš J.)
- Jak napálit advokáta (1980, režie: Čech V.)
- Soud pana Havleny (1980, režie: Hrubín V.; literární předloha: Karel Čapek)
- V hlavní roli obhájce (TV film, 1982, režie: Procházková A.)
- Rozsudky soudce Ooky (1988, režie: Sokolovský E.)
- Ex offo (1998, režie: Polišenský J.)
- Hořící keř (2013, režie: Holland A.)
- Kajínek (2010, režie: Jákl P.)
- Milada (2017, režie: Mrnka D.)

Filmy ze soudní síně

- Obžalovaný (1964, režie: Kadár J., Klos E.)
- Zvědavá kamera (3. díl Spor, 1965; 6. díl Porota, 1968, režie: Fuksa K.)
- Obžalovaná (1969, režie: Dudek J.)
- Bratři Kipové (1979, režie: Kraus P.)
- Případ Platfus (1985, režie: Filip F.)

- Ticho v soudní síni (1987, režie: Drha V.)
- Velký případ (1999, režie: Zelenka Z.)
- Zločin v Polné (2016, režie: Polesný V.)
- Soud nad českou cestou (2019, režie: Sedláček R.)

Právnícké seriály

- Doktor z vejminku (1982, režie: Podskalský Z., Hudeček V.)
- Paragrafy na kolech (1984, režie: Růžička M.)
- Advokát ex offo (1988, režie: Müller A.)
- Na lavici obžalovaných justice (1998, režie: Hollý M.)
- Světla pasáže (2007, režie: Polišenský J.)
- Aféry (2011, režie: Šveda R.)
- Život a doba soudce A. K. (2014–2017, režie: Sedláček R., Špaček R.)

Právnícké televizní pořady

- Soudkyně Barbara (2015, režie: Predmerský I., Bláha J.)
- Nejvyšší soud (2016)
- Soudy Kláry Slámové (2017)
- Soudce Alexandr (2017)

Filmy (a seriály) s právníky

- Jedenácté přikázání (1935, režie: Frič M., hlavní postava je notářem)
- Tři přání (1958, režie: Kadár J., Klos E., hlavní postava je podnikovým právníkem)
- Jak utopit Dr. Mráčka aneb Konec vodníků v Čechách (1974, režie: Vorlíček V., postava právníka – bytového referenta)
- Kulový blesk (1978, režie: Smoljak L., Podskalský Z., postava advokáta)
- My všichni školou povinní (1984, režie: Bičák M., postava soudce)
- Jako jed (1985, režie: Olmer V., postava advokátky – manželka hlavního hrdiny)
- Dědictví aneb Kurvahošigutntág (1992, režie: Chytilová V., postava advokáta)
- Hospoda (1996, režie: Dudek J., postava právníka)
- Kráska v nesnázích (2006, režie: Hřebejk J., postava advokáta)
- Román pro muže (2010, režie: Bařina T.)
- Případy 1. oddělení (2014, režie: Wlodarczyk D., Bebjak P., postava státní zástupkyně)

Další filmy a seriály s prvky právního filmu

- Panenství a kriminál (1969, režie: Lohniský V., scény ze soudu)
- Jan Hus (1954, režie: Vávra O., záběry ze soudu)
- 30 případů majora Zemana (10. díl Vrah se skrývá v poli – dopad na interpretaci kauzy Babice, 1968, režie: Sequens J.)
- Tobě hrana zvonit nebude (1975, režie: Trapl V.)
- Dobrodružství kriminalistiky (1989, režie: Moskaľyk A.)

Abstrakt

Tato diplomová práce s názvem „Vztah práva a morálky v právnických filmech“ se u studentky práv věnuje poněkud netradičnímu tématu. Právníké filmy však bývají na některých právnických fakultách vyučujícími využívány k zatraktivnění výuky práva i k jeho přiblížení mladé generaci. V této diplomové práci je prostřednictvím právnických filmů nahlíženo na právo, morálku a jejich vztah, který se ve filmografii nejčastěji odráží v postavách filmových právníků. Autorka se zaměřuje nejen na to, jak je vztah práva a morálky v právnických filmech vyobrazován, ale zejména na to, jak je prezentován v politickém a historickém kontextu naší země. Proto také diplomová práce nese podtitul „Vybrané české a československé právníké filmy ve stínu historie naší země od 50. let 20. století po současnost“.

V první kapitole autorka přibližuje pojem „právníký film“ a jeho rozdělení na jednotlivé skupiny. Také čtenáři vysvětluje jejich význam. Druhá kapitola pojednává stručně o pojmech „právo“ a „morálka“ i o tom, jak může vypadat jejich vztah nejen v právnických filmech. Třetí kapitola je věnována ústředním postavám právnických filmů, právníkům a jejich morálce, včetně profesní právníké etiky, která s morálkou úzce souvisí.

Celý text je protkán odkazy na české a československé právníké filmy, jejichž seznam autorka nabízí v příloze k této diplomové práci, avšak ve čtvrté kapitole se autorka analyticky zaměřuje na čtyři z nich podrobněji. Období našich dějin od 50. let 20. století rozdělila na čtyři úseky korespondující s ústavním vývojem naší země, aby popsala některé hodnoty a situace, kterými se dobová morálka a právo vyznačovaly a porovnála je s těmi, které právníké filmy vytvořené v příslušné době ukazují. Taktéž se autorka blíže zaměřuje na postavení i morálku právníků v jednotlivých údobích našich dějin a na jejich filmové protějšky.

Klíčová slova

právo a morálka, vztah práva a morálky, právníké filmy

Abstract

This diploma thesis entitled "The relationship between law and morality in legal films" deals with an unusual topic written by a law student. However, legal films are being used by some teachers at law faculties to make the teaching of law more attractive. Films can also help them bring the law closer to the young generation. In this diploma thesis, law, morality and their relationship, which in filmography is most often reflected in characters of film lawyers, are viewed through legal films. The author focuses not only on how the relationship between law and morality is portrayed in legal films, but especially on how it is presented in the political and historical context of our country. Therefore, the diploma thesis is subtitled "Selected Czech and Czechoslovak legal films in the shadow of the history of our country from the 50s' of the 20th century to the present."

In the first chapter, the author introduces the term "legal film" and its division into individual groups. The author also explains their meaning. The second chapter briefly discusses the concept of "law" and "morality" and how their relationship can look like not limited to legal films. The third chapter is devoted to the main characters of legal films, lawyers and their morals, including professional legal ethics, which is closely related to morality.

The whole text is filled with references to Czech and Czechoslovak legal films, the list of which the author offers in the appendix to this diploma thesis. In the fourth chapter the author analytically focuses on four of them in more detail. The author has divided the period of our history since the 1950s' into four sections corresponding to the constitutional evolution of our country, in order to describe some of the values and situations that characterized morality and law and compare them with those shown by legal films made at chosen eras. The author also focuses on the position and morality of lawyers in described periods of our history as well as on their film counterparts.

Key words

law and morality, relationship between law and morality, legal films